

DEJANJE

Francè Vodnik: Enemu izmed širokih
Alojz Gradnik: Gozd v jeseni / Vizija
Charles Plisnier: Igor
Lino Legiša: Pot Ingoličevega realizma
Ivo Pirkovič: Determinizem in kavzalnost

Dokumenti:

Charles Péguy

Pregledi:

Vojna za novo Evropo (Jože Zemljak)
Slovensko kmečko vprašanje (J. B—j.)

Književna poročila:

Kidrič, Prešeren II. (Tine Logar)
Izbrane poezije S. Gregorčiča (Vlado Novak)
Kolman, V svetlobah in sencah (Lino Legiša)
Bučar, Politička istorija Slovenačke (B. Grafenauer)
Popravek (Vlado Novak)

Zapiski:

Seksualni problem (M. K. V.)

Ovitek:

Drobna poročila o knjigah

DEJANJE

REVIJA ZA KULTURO, GOSPODARSTVO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredniški odbor in izdajatelja odgovarja Edvard Kocbek v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavljati na naslov: Ljubljana, poštni predal 103. — Tiska Zadružna tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17, predstavnik Maks Blejec. — Revija stane letno 80 din, polletno 40 din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošiljati na poštni čekovni račun št. 17.631.

Ker nam je pošla sedma (septembrska) številka lanskega letnika, jo želimo odkupiti ob bralcev, ki jo morejo pogrešati.

Uprava.

Prejeli smo v oceno:

Biblioteka Politike, Beograd 1939:

Dr. Ilija Pržić: **Spoljašna politika Srbije.**

Živan Mitrović: **Srpske političke stranke.**

Milivoje Popović: **Borbe za parlamentarni režim u Srbiji.**

Dr. Nikola Stojanović: **Srbija i jugoslovensko ujedinjenje.**

Dr. Milan Vladislavljević: **Hrvatska autonomija pod Austro-Ugarskom.**

Josip Horvat: **Stranke kod Hrvata i njihova ideologija.**

Vaso Čubrilović: **Politička prošlost Hrvata.**

Dr. Vladimir Čorović: **Političke prilike u Bosni i Hercegovini.**

Nikola Džonović: **Crna Gora pre i posle ujedinjenja.**

Vekoslav Bučar: **Politička istorija Slovenačke.**

Dr. Anton Smerdel: **Problem motiva.** Štamparija Drag. Popović, Beograd 1939.

Ksaver Meško: **Pri Hrastovih.** Drama v treh dejanjih. Založila Tiskarna sv. Cirila v Mariboru, 1939.

Izdaje Mladinske matice, Ljubljana 1939:

Tone Seliškar: **Janko in Metka.**

Vlado Klemenčič: **Iz starih in novih časov.**

Franjo Roš: **Dija.**

Marta in Radovan Klopčič: **Dedek Miha.** (Besede A. Černej.)

Naš rod. Deseti letnik. Uredil Josip Ribičič.

Alojz Terček: **O zadrugarstvu.** Izdala Zveza slovenskih zadrug, Ljubljana 1939.

Gregorčič. Ljudska izdaja Akademске založbe v Ljubljani 1939.

Gospodarska struktura Slovenije. Izdelal Geografski institut na Univerzi kralja Aleksandra v Ljubljani. Socialno ekonomski institut, Ljubljana, 1939.

ENEMU IZMED ŠIROKIH

Dragi prijatelj, Tvoje pismo me nikakor ni iznenadilo, pač pa hudo pretreslo. Že dalj časa sem se bal, da bo naposled prišlo do tega. Iz najinih razgovorov, a tudi iz Tvojih pisem sem čutil, da se razočaranju nad empiričnim katoličanstvom, kakor imenuješ življenje in delovanje katoličanov, pridružuje dvom, ali ni katoličanstvo, kakršno tu in tam je, posledica nauka samega in ali ni potemtakem vsa borba za kakršno koli izboljšanje ne le brezuspešna, ampak tudi nesmiselna. Tako vsaj bi se dalo sklepati iz konca Tvojega pisma, v katerem se mi izpoveduješ tako odkrito, kakor si bil tega zmerom navajen. Sprašuješ se, ali ni spričo takega spoznanja edini izhod zate, da se pridružiš tistim, ki so v skrbi za svojo vero zanikali življenje in se odrekli sodelovanja pri napredku človeštva, ali pa da se posloviš. Tako namreč imenuješ odpad od Cerkev. Po Tvojem mnenju je ta alternativa edini izhod iz tragične stiske, v katero si po lastni izpovedi zašel deloma zaradi etične nedoslednosti, deloma zaradi kulturne in sploh življenjske nedelavnosti katoličanov.

Tako so se zamajali v Tebi temelji nekdanjega tako trdnega svetovnega naziranja. In vendarle ni dvom, ki ga izražaš, zgolj Tvoja osebna zadeva, ampak si se dotaknil z njim morebiti enega izmed najbolj bolečih in hkrati bistvenih vprašanj, ki vznemirjajo marsikaterega sodobnega katoličana. Poskusil Ti bom odgovoriti, kolikor je v moji moči, jasno in preprosto, in Ti tako morebiti pomagati iz stiske. Kajti jasno mi je, da spadaš med tiste, ki jih alternativa ali življenje ali Cerkev, pa najsi se zdi na videz še tako prepričljiva, ne more zadovoljiti. Poznam Te in vem, da nisi le zrastel v katoliškem okolju, ampak da si tudi potem, ko si se seznanil z vsemi različnimi tokovi in strujami nekdanjega in sedanjega duševnega življenja, samostojno in svobodno dal svoj pristanek na katolicizem. To pa, kar si pozneje videl okrog sebe, Te je sčasoma navdalo, kakor sam praviš, z obupno grenkobo in neutolažljivo žalostjo. Nasprotje med tem, kar naj bi bilo, pa med tem, kar je, Te boli in bega Tvojega duha, ki se je izoblikoval v šoli najčistejšega idealizma. Svet, v katerem si živel, Te je razočaral. Smisel katolištva si videl v vsem, kar je lepo, dobro in plemenito. Mislil si, da imamo vsega dovolj, znanja, talentov, svobode, volje, navdušenja, tako da bi bili lahko povsod prvi. Sedaj pa vidiš okrog sebe resničnost, ki je tolikokrat vsa daleč od Tvojih sanj, upanja in prizadevanja. Ne muči Te toliko, ko vidiš, da tudi katoličani niso prosti napak, saj veš, da je katoličanstvo na zemlji bojujoča se Cerkev,

da se tedaj krščanstvo in ordine ideali in krščanstvo in ordine reali v nobeni dobi zgodovine ne krijeta popolnoma. Prenesel bi tudi nezaupanje, obrekovanje in celo preganjanje, ki si ga bil zadnja leta deležen, in odpustil bi tudi vse krivične in celo bedaste obdolžitve, ki si bil z njimi z drugimi vred obsojen v vrste tistih, katerih se pravoverni kristjani najrajši ogibljujejo. Samota, praviš, je bila zmerom delež tistih, ki so ustvarjajoče posegali v življenje in mu kazali nova pota. Sprva Te je samo bolelo, kadar si videl, da Kristusovi učenci delajo drugače, kakor imajo zapoved. Ko pa si naposled videl, da nekatere že jezi, da se tudi Ti tako oklepaš Cerkve, iz katere so Te z neprijaznimi, najbolj brezobzirnimi imeni suvali s toliko vnemo, si se dejansko začel odtujevati svetu, v katerem si zrasel, katerega si ljubil in kateremu si hotel služiti s toliko zvestobo. Ta razvoj je v Tebi pospeševalo zlasti to, da nisi našel pravega razumevanja za svoje kulturno pojmovanje in delovanje. Bridko se pritožuješ: Kaj pomaga, če se eden ali dva izmed katoličanov izgubita kje v prvih vrstah človeške kulture! Ali nimajo prav tisti, ki trdijo, češ da so to samo izjeme? In ali nismo mi kot celota vedno tam, kjer je kaj nerodnega, naivnega, diletantsko šepastega?

To so v glavnem tožbe in očitki, ki jih navajaš v svojem pismu. Ker sem marsikaj tega, nad čimer se pritožuješ, skusil in doživel tudi sam, nimam namena zagovarjati resničnosti, ki se mi samemu upira. Čutim pa dolžnost, da te opozorim na nekaj, kar si najbrže prezrl oziroma nisi doslej še dovolj razmišljal o tem; in to je po moji sodbi tudi vzrok, da si se približal nevarni in usodni zmoti. Prav Tvoje iskreno stališče do resnice pa mi budi upanje ter mi daje poročstvo, da boš tudi sedanjo krizo premagal tako, da ne bo trpela niti Tvoja duša niti Tvoje življenje. Nevarnost, ki Ti preti, pa si mi nevede odkril sam v vprašanju na koncu svojega pisma. Ali res ne čutiš, da pomeni alternativa ali življenje ali Cerkev le novo obliko stare liberalne trditve o nasprotju in nezdržljivosti med vero in znanostjo, svobodo in religijo, kulturo in Cerkvijo? Ali res meniš, da je izhod iz stiske Tvojega srca, ako zatreš v imenu nekega »objektivnega« verskega ideala svojega osebnega duha, ali pa nasprotno, ako zaradi navideznega »nasprotja« med religijo in kulturo odpadeš od Cerkve? Sam praviš, da je človek dolžan zvestobo samemu sebi, svojemu prepričanju. Če se torej »vrneš« v vrste takih vernikov, ki si se z njimi razšel zaradi drugačnega odnosa do življenja, zatajiš v bistvu samega sebe. In vera, ki ne bo več v skladu s Tvojim osebnim življenjem, ne bo niti odrešujoča niti ustvarjajoča. Prav tako pa bi odpad zate pomenil veliko notranjo nedoslednost, ker bi zaradi napak katoličanov, katerih ne moreš opravičiti, zavrgel tudi resnico, katero ne le priznavaš, ampak je bila celó vodilo vsega Tvojega dejanja in nehanja. Kajti Ti, ki si tako čisto pojmoval krščanstvo, boš le težko zagovarjal

pred samim seboj misel, češ da bi bilo krščanstvo kot resnica izvor tega, kar Te boli, tako da sedaj ne veš, ne kam ne kod.

Svet krščanstva je namreč mnogo širši, kakor mislijo tisti, ki ga zavračajo v imenu svobode, življenja in kolikor je še podobnih izrazov za polnost človeške narave, in tudi mnogo širši, kakor vedo in si upajo priznati tisti, ki se zaradi njega boje življenja, njegovih pojavov in oblik. Krščanstvo nikakor ni obsodba narave, kakor trdijo ne samo njegovi nasprotniki, ampak tudi njegovi zagovorniki. Tako pojmovanje bi bilo v nasprotju z Bogom, ki je svet, naravo in človeka ustvaril. Bog je vendar poslal Odrešenika zaradi človekovega padca, torej ne zato, da človeka zanika, ampak da ga odreši. Med razodetjem in stvarstvom potemtakem ni nasprotja in krščanstvo nikakor ne pomeni konec tistega, kar imenujemo naravni razvoj človeštva. Nič boljše ne zadeva bistva krščanske religije kakor izrek, češ da milost predpostavlja naravo. Krščanstvo je tedaj skladnost dveh svetov, naravnega in nadnaravnega, in obsega zmerom prav tako prostor zgodovinskega dogajanja kakor sfero odrešenja. S tem je do-dobra nakazano ne samo razmerje človekovih ustvarjalnih sil in njegovega etično-religioznega življenja, ampak tudi razmerje religije in kulture v najširšem smislu. Kultura kot izraz naravne darovitosti ni nekrščanska, zakaj sleherno ustvarjanje je le nadaljevanje božje stvariteljnosti. To resnico je pesniško lepo izrazil Alojz Gradnik v pesmi »Kmet govori k iparju« (Večni studenci, 86), kjer pravi takole: »On je začel, a ni končal... / Ko dahnil v gline kup je, vanj / je dahnil soj vseh svojih sanj: / cvet, plod na jablani in jelki, / žar na ognjišču, smeh v zibelki, / zrn rast, napor koles in rok, / sij katedral in zvona zvok, / vzpon stolpov, cest in mest bleščave, / žvižg brodov, kril polet v višave.« Stvar človekove osebne odločitve je, ali živi in ustvarja v skladu z milostjo ali v nasprotju z njo, vendar pa to nima nikakega vpliva na osnovno razmerje narave in metafizike, človeka in Boga. Zaradi tega pa je tudi eno izmed poglavitnih vprašanj za sleher-nega kristjana, kako naj združi nalogo narave, ki mu ukazuje močno življenje in ustvarjanje, in zapovedi, ki mu jih nalagata vest in razodetje. Zato zelo slabo razumevajo bistvo krščanstva tisti, ki govore o katoliškem liberalizmu tedaj, če tudi kristjan živi po naravnih zakonih, ustvarja kulturo in se sploh udeležuje tega, kar imenujemo razvoj in zgodovino človeštva. Tisti, ki vse to razglašajo za nekaj »poganskega«, delajo slabo uslugo kato-ličanstvu, ker mu izpodkopavajo tiste naravne osnove, brez katerih se v okviru zgodovinskega dogajanja, to je v življenju in rasti človeške kulture ne more razživeti in uveljaviti. Taka omejitev nasproti živi reki življenja pomeni veliko zoženje in obubožanje katolicizma ter nasprotuje prav njegovi osrednji težnji, da prekvasi celotno življenje. Prav je, da stoji človek na straži v viharju časa, toda vse »novo« in »časovno« razglašati

za nevarno, profano in celo za nekrščansko je prav tako zmotno, kakor če nekdo v imenu tega naravnega procesa taji razodetje. Skrivnost stvarstva in njegovih zakonov je tisto, kar združuje vse ljudi v solidarno skupnost kljub idejnim razlikam. Žal je v sleherni dobi le malo takih, ki spoznajo duha in ukaze novega časa, ki jim nalaga docela individualne naloge v kulturi, umetnosti, politiki itd. Tudi kristjanu, ki je doumel svojo zgodovinsko nalogo, ne preostane nič drugega kakor hamletska borba za novo podobo sveta, ki ga mora urejati zmerom iznova, če hoče ustvarjajoče posegati v njegov razvoj.

To resnico potrjujejo tudi zgledi zgodovinskih osebnosti. Znana Ti je pot, po kateri je iskal in našel resnico sveti Avguštín. Vera v Boga, ki ga je spoznal nad stvarmi vidnega sveta, mu ni branila, da ne bi zapel najlepšega slavospeva zemeljski lepoti (Izpovedi X, 6). In ali ni premostitev nasprotja, ki tudi Tebe muči, najznačilnejša poteza in hkrati osnova veličastnega dela Tomaža Akvinskega, ki je skušal v svoji Sumi združiti vso resnico, tudi tisto, kolikor je je našel v izvenkrščanskem svetu. Morebiti pa bo Tebi, ki Ti je važnejša osebna odločitev kakor pa sistem, bližji in razumljivejši tak zgled, kakršnega predstavlja na primer Erazem Rotterdamski. Ta mož, ki spada med najpomembnejše in celo vodilne predstavnike humanizma, se je razšel z Lutrom ravno ob vprašanju, ali naj deluje in ustvarja v skladu s Cerkvijo ali zoper njo, tedaj ob vprašanju, ali naj bo kritika empiričnega krščanstva samo obnova ali zanikanje in upor. Ostal je zvest Cerkvi in bil tako tudi zanjo ploden reformator, medtem ko je postal Luter protestant in heretik. Podoben, čeprav nasproten zgled nam nudi naša domača duhovna in kulturna zgodovina. V mislih imam Antona Aškerc, čigar zgodovinska naloga kot katoličana je bila po mojem mnenju ta, da bi bil s svojim ustvarjanjem podal živ dokaz, da je iz katoliških osnov vendarle možna tudi drugačna kretnja v svetu kulture, kakor si je bil zamislil to področje Mahnič. Namesto tega heroičnega dejanja pa je rajši postavil svoje darove v službo tako imenovane svobodne misli in s tem pomagal krepiti zavest neživljenjskosti pri katoličanih. Ta primer sicer ni najboljši zgled za to, kar Ti hočem povedati, ker Aškerc nikakor ni bil človek, v katerem bi bilo katoliško čustvo kdaj koli slavilo svoj triumf. Vendarle pa je zaradi okoliščin, ki so spremljale njegov odpad, nadvse pomemben in poučen.

Jaz torej mislim, dragi prijatelj, da mora vsakdo vztrajati na svojem mestu. Le tako je možno, da se nasprotje, ki vlada med nami in mnogimi kristjani, ne izprevrže v protislovje. Sam si rekel, da je bila samota zmerom delež tistih, ki so ustvarjajoče posegali v življenje in mu kazali nova pota. Kjer je spor, tam je tudi boj, in ta boj mora biti ne samo brez kompromisa, ampak tudi brez izdajstva.

ALOJZ GRADNIK

GOZD V JESENI

Zdaj gozd miruje in ves plašen čaka
na dež in megle, slane in viharje.
Ne bodo več ga grele tople zarje,
gol trepetal od zore bo do mraka.

In sam bo. Odletele bodo šoje
in mravlje skrile bodo se in srne
in samo vran kričavih jate črne
letele bodo na njegove hoje.

Vse, kar medli po luči in v višine,
vse, kar zajema sfer zvenceh zvoke,
vse, kar srebrne rose srka soke,

vse bo umrlo. Samo korenine
sesale bodo dalje kaplje mleka,
ki v nje slezé od veka in do veka.

ALOJZ GRADNIK

VIZIJA

Prišel bo dan, ko boš, srce Ljubljane,
gorelo kot nikdar sveto in živo
od gneva, ki grozeči glas in grivo
predrami v levu, ko nanj lovec plane.

Kot nekdam od naselja do naselja
in od gorâ do gor kresóv so siji
oznanjali nevarnost domačiji,
srcé bo srcu dajalo povelja.

Srcé poreče srcu: »Bodi čvrsto!
Živeti ni potrebno. Če smo rosa,
le travi vzame nas, ne zemlji, kosa.«

Zveneli meči bodo, ne verige,
in v naše zmedene usode knjige
s krvjo zapisali še eno vrsto.

IGOR

(Nadaljevanje)

Tja sem prišel dokaj zgodaj. Tudi to se ni zgodilo po nakučju, da nisem našel najprej Roberta, ko sem stopil v salon. Najprej sem srečal Igorja. Stal je pred flamskim ognjiščem, kjer so gorela drva. Malce je obrnil glavo, me zapazil, stopil za korak proti meni in mi podal roko.

Njegov obraz ni imel več tiste vznemirljive napetosti. V njegovih očeh se je celo pokazala neka veselost.

»Vižnjazin,« je dejal. To je bilo njegovo ime.

In je takoj dodal:

»Predstaviti vas hočem svoji tovarišici.«

Šele takrat sem opazil ženo, ki je sedela v velikanskem naslanjaču nasproti ognjišču. Bila je izredno majhna in drobna. Precej širok obraz so ji razdejavale temne oči, ki so nepremično gledale. Če naj zdaj določim ta nekdanji vtis obraza, ki poleg tega ni imel niti vdrtin niti gub, najdem za opis tega naličja le besedo: opustošeno. In ne morem reči, ali je to prihajalo od starosti ali od preizkušenj.

Pozdravil sem tovarišico Darjo Vladimirovno Vižnjazin. Zamrmrala je nekaj besed po rusko.

Igor je prasnjal v smeh.

»Poslušajte, kaj vam je izrekla moja tovarišica namesto pozdrava: ‚Tak buržuj ste, kakor sem si mislila. Ni mi več žal, da smo vas izgubili.‘«

Dodal je:

»Tak sprejem vas pač ne bo preveč presenetil. Vi poznate novo Rusijo, četudi izhaja Darja Vladimirovna še iz stare. Vsi smo se prelevili...«

Igor se je obrnil k Darji Vladimirovni in ji dejal po francosko:

»To je mnogo enostavneje, kakor si misliš.«

Nato je pristavil nekaj besed po rusko. Mislim, da je prevedel. Sedli smo okrog ognjišča.

»Clerc me je prosil, naj ga opravičim,« mi je dejal Igor. »Prišel bo pozneje. Vidva sta tako stara prijatelja, da med vama tega ni potrebno ponavljati...«

Nasmehnil sem se.

Ali bo večer potekel v samih vljudnostnih besedah? Nisem si mogel kaj, da ne bi tega prijetnega ruskega popotnika, ki je pogreznjen v neznanško velik naslanjač izbiral pred menoj cigareto, primerjal s podobo boljševika, ki sem ga bil videl pred tremi dnevi, ko se je pojavil na odru predmestne dvorane,

zavit v ogromen površnik iz bivolske kože, z očmi, ki so gorele od strastnega navdušenja in zaničevanja. Toda kakor hitro se je ta podoba pokazala, se je že spojila z mojim tovarišem. Da, to je bil on, človek iz dvorane, ki je sedaj sedel v dve gubé, vse svoje obličje sklanjal proti meni ter govoril s trdim in mirnim glasom:

»Dovolj pozdravljanja, kajne? Mislim, da se ne bomo skušali prepričevati, da smo po naključju tu. Pred svojo vrnitvijo sem se moral porazgovoriti z nekom med vami. Ne dvomim, da hočete izraziti kaka svoja čustva, kake pritožbe ali morebiti celo želje, ki bi jih lahko odnesel v Moskvo?«

Te besede so mi bile izredno nadležne. Ne toliko zaradi tega, ker se je zdelo, da mi v skupini izobčencev pripisuje mesto, ki ga nisem hotel imeti, ampak zaradi komunistične internacionale, ker je tako slabo presodila globočino, ki nas je razdvajala.

Tega svojega občutja nisem skrival.

»Če ste hoteli dobiti stik z opozicijo,« sem dejal Igorju, »potem ni bilo potrebno mene izbrati. Ne morem si misliti, da bi bil novi Politični odbor tako slabo informiran o položaju slehernega med nami. Nobene skrivnosti ni. Zato vam bom rekel, da...«

»Rekli mi boste, da ne pripadate tej frakciji odpadnikov in izdajalcev, ki hoče zavestno ali nezavestno ustvariti novo stranko. Vem to. Verjemite mi, da vam sicer ne bi bil stisnil roke.«

»Oprostite,« sem dejal. »Ne morem dopustiti, da smatrate za izdajalce in odpadnike ljudi, ki...«

Igor se je pomiril.

»Imate prav. V svojem vrednotenju se razlikujeva v mnogih točkah, to je res. Vendar se izogibajva agitatorskih izrazov. Skušajva se razumeti.«

Obrnil se je proti Darji Vladimirovni in se nasmehnil.

»Ravnokar je Darja Vladimirovna rekla, da ji prav nič ni žal, da smo vas izgubili. Darja Vladimirovna slabo pozna zahod. Jaz to obžalujem. Med antwerpenskim izobčenci ste edini človek, ki bi se lahko odkritosrčno vrnil v internacionalo, dal zgled...«

Zbal sem se, da bo sledila prisiljena hvala. Hotel sem ga pretrgati.

»Vedno ste bili slab komunist,« je nadaljeval, »dovzeten, čustven, sanjav. Kdor pogleda vaše delo, kakor sem to včeraj jaz storil, misli, da ima pred seboj polo s podatki o temperaturi. To gre križem kražem. Enkrat zgoraj, enkrat spodaj. Vročična krivulja, da. Kadar zadeve slabo stojijo, razvijate silovito reakcijo, postavljate zahteve, hočete najti poslanstvo. Kadar pa se stvar dobro razvija, debatirate, konspirirate in uganjate literaturo. Slab komunist, da. Toda čeprav ste slab komunist, ste z marsičem koristili stranki in ji še lahko koristite.«

Neverno sem se nasmehnil.

»Ali si ne morete misliti, da je nekdo lahko slab komunist in dober revolucionar? Meni ta misel sicer ne ugaja več. Toda vaš primer mi daje misliti. Vi ste pravi pravcati samovoljnež. Odbijajoče in nevhvaležno vsakdanje delo, sestanki, odbori, poročila, dopisovanje, to, kar predstavlja moč stranke, njeno nepretrganost in trajnost, to vas odbija. Kaj bodo vsa ta opravila pisunov in doktrinarnih agentov! In vendar so bila to opravila Leninova in vseh velikanov. Vam je treba predvsem poslanstev, kajpak. Skušam razumeti nagibe take duševne razgibanosti. Ali je to strast dvomljivca, ki ne veruje, dokler ne vidi tega, kar dela? Strast romantičnega človeka, ki dejanje zamenjuje z nevarnostjo? Ali morda še niže, želja po osebni odličnosti? In nikar me ne vprašajte, po kakšni osebni odličnosti? Človek lahko razvija osebno igro zaradi samega sebe... To je v vsakem primeru grozen individualizem.«

Občudoval sem ta zbran razum, to diabolično jasnovidnost, to brezvestno drznost. V tem trenutku je bilo zanj merodajno le eno, prebežnik, ki ga je bilo treba pripeljati nazaj v internacionalo, da bi s tem vzpodbudno vplivali na zveste pripadnike in zmedli odpadnike. Bil sem živ plen.

Igor se je premišljeno obračal naravnost na napake občutljivega in negotovega bitja, ki ga je videl v meni. Važen je samo uspeh. Ljudje, kakor je Igor, igrajo svojo, četudi neznatno vlogo, vedno z največjo napetostjo in voljo.

»Dognati je treba,« sem dejal, »če se revolucija zato ne pridi, ker je zatajila človeka in uničila vero vanj.«

Igor se je zaničljivo nasmejal.

»Marsikaj je treba dognati. Toda bojim se, da ravno taki ljudje, kakor ste vi, ki hočejo vedno preveč vedeti, ne vedo več, da je revolucija v nevarnosti. Vidite, baš na to sem hotel napeljati. Tovariš, vaša vročična krivulja se zdi, da je prvikrat pomanjkljiva. Internacionala je od vseh strani ogrožena. Njeni stari voditelji se majejo, njeni najboljši voditelji...«

»Njeni najboljši voditelji? Kako si upa človek iz Moskve tako govoriti?«

»Glejte, prišel je trenutek, da vzdržimo, da se zberemo in kljubujemo. V taki nevarnosti ne tehtajo niti pomisleki, niti ponos, niti doktrina...«

Hotel sem govoriti.

»Da,« je vzkliknil. »Vem. Niti resnica.«

»Vidite, tu je prepad,« sem dejal. »In vidite, tu se motite. Za nas ni mogoče ničesar zgraditi na laži. Za vas pa je edino merodajna internacionala. Ta resničnost, ta mit vas zasleplja. Za vas obstaja le življenje te mogočne zveri, ki njene tipalke oklepajo svet, življenje čudovito natančnega in magnetičnega organizma.

Gledate nas, kako se borimo in strastno zaletavamo v svojo mater. In si mislite: kakšna besnost jih popada? Toda kako nas boste razumeli? Tega nesporazuma ni mogoče rešiti in premagati. V tem uporu vsega našega bitja proti omejevanju, ki celó resnico žrtvuje, vidite dvom intelektualcev, tankovestnost malo-meščanov.«

Igor ni takoj odgovoril. Gledal je v plamen.

»Ne,« je dejal nazadnje. »Ne pripisujte mi te agitatorske psihologije. Poznam ta globok upor in vem, da prihaja od daleč. Vendar sem mnenja, da ga moramo podrežati razumu. So še višje vrednote od resnice, tovariš.«

Počasi je obrnil svoje oči proti meni.

»Tako lahko govorim le z verujočim.«

Kaj je pomenila ta beseda? Jaz verujoči? Kakšna vera naj me napolnjuje? Igorjev glas je postal nenaravno mil in utrujen.

»Ali mislite,« je povzel, »da so ta vprašanja bistvena, ki se internacionala o njih prepira? Na kongresu sem branil nazore večine. Ali ima večina prav?«

Skomignil je z rameni.

»Ni to važno. Važno je, da internacionala živi in traja, da je vedno močna, da navdaja njene vojake takrat, ko se bore, prepričanje, da se nikakor ne more motiti. Od tega pogoja je odvisno njeno žarenje.«

V njegovem nasmehu sem opazil krutost. Krutost ali trpljenje?

»Z eno besedo, gre za blagor novega sveta. Internacionala lahko ustvari ta blagor tudi s pomočjo zmot. To pa lahko stori le, če je močna, edina, če vsi skupaj in vsak posameznik brez pridržkov soglašamo z njo. Dokler smo tako povezani, ne moremo smatrati nič za izgubljeno. Internacionala je vredna, da ji žrtvujemo ljubezen do resnice, pa četudi resnico še tako visoko cenimo.«

Ta človek je torej sodil kakor mi o vprašanih, ki razdvajajo internacionalo, in vendar je ravno on prinesel v njenem imenu zahtevo, naj se odpovemo svojim zmotam. Gledal sem ga z občudovanjem, z grozo.

»Da,« sem dejal, »to, kar zahtevate od nas, ste vi že storili. Zaradi tega je vaša zahteva brez dvoma manj odvrtna, bolj človeška. Toda mi ne moremo. Jaz ne morem. To bi presegalo moje moči.«

»Žrtvovati svoje življenje je malo,« je dejal Igor. »Prava požrtvovalnost se začne takrat, kadar hočem žrtvovati svojo misel in ostanem v življenju.«

Te besede so me potrle. Začel sem razumevati táko veličino, vendar sem čutil, da je ne bom mogel nikdar doseči. Tedaj sem se uprl samemu sebi; mojemu občudovanju se je primešala jeza. Trdovratno sem ponavljali sam pri sebi: »Kdo mi more dokazati,

da je tako verovanje vzvišenejše od resnice?« Kakor da bi v tem ognju verovanj sploh šlo za dokaze...

Ves ta prizor je Darja Vladimirovna sedela izredno nepremično. Ali naju je sploh poslušala, ko je z očmi strmela v tla? Zdelo se je, da jo je molk prebudil iz njenih sanj. Kratko je vprašala. Igor ji je na dolgo odgovoril po rusko. Mislim, da jo je obvestil o najinem pogovoru.

Ko ga je Darja Vladimirovna poslušala, me je napeto opazovala. Kaj je mislila?

»Imenno tak...«, je rekla nepričakovano.

Mislim, da te besede pomenijo po rusko: »Usodno. To smo morali pričakovati.«

Dvignila je ramena, bila je podoba, da me bo vprašala.

V tem trenutku je vstopil Robert Clerc.

*

Robert Clerc je bil zame vedno uganka. »Kakšen lahkomiselnéž,« so vsi rekali. In čudili so se, ko so videli tega dandyja, kako izpolnjuje zapovedi internacionale. Snobizem? Kdo bi mogel reči, da ga resnično pozna? Njegovi tovariši z Rudarske visoke šole so govorili, da bi se bil razvil v velikega učenjaka, če bi zaradi svoje aktivnosti, zaradi želje po uresničevanju svojih sanj ne postal dober inženir. Toda kdo je vedel za njegova dela? Morda njegov sluga, ki vstaja po trikrat ponoči, da mu prinese vroče kave v delovno sobo.

Kakor vedno, je bil Robert Clerc tudi ta večer neprisiljen, prijeten in ljubezniv. Čeprav je imel nekaj snobističnega na sebi, vendar ni grešil tako kakor svetovljani, ki postanejo komunisti in mislijo, da morajo nositi umazano perilo, črne nohte in slabo jesti. Robert Clerc je bil vedno brezhubno oblečen in je vedno gostoljubno sprejemal svoje goste. Tudi je znal malo govoriti, spregovoril je le, da je povzročil premišljanje ali odprl debato.

Ozračje je precej postalo lažje. Sedli smo za mizo, kjer se je pogovor začel znova. Opazoval sem Igorja in njegovo tovarišico. Videti je bilo, da se Igor ni posebno jezil nad mojo trmo in mojim nasprotovanjem. Ali je morda kazalo na premirje? Toda on se je tako razgovoril, da se je pri tem nenavadno razgalil, in v takih primerih se vedno dogajajo maščevanja nad nerodno izbranim zaupnikom, ki odnaša vašo skrivnost. In vendar, ali je Igor rekel sploh kdaj kaj več od tega, kar si je sam pred seboj dovolil? Ta nenavadna priznanja so imela pred seboj določen cilj, da; in morda mi je dal zdaj le malce odmora.

Darja Vladimirovna je ostala molčeča. V njej nisem več zasledil tistega divjega pogleda, ki me je bil ravnokar ranil. Zdaj je nastala podoba, da je zapustila ta svet, le obraz, roke in telo

so ostali vidni. Igor jo je često izprašujoče pogledal, v tem pogledu sem presenečen razbiral veliko ljubezen in neke vrste strah. Včasih se je nagnil k njej in ji po rusko govoril s pretresljivo nežnim glasom, kakor da govori brat z majhno sestrico ali oče s svojim otrokom; in pred tem naličjem opustošene žene, ki ji ni bilo mogoče določiti starosti, nisem mogel ničesar razumeti.

*

S popolno določnostjo se spominjam vsega, o čemer smo ta večer govorili. Stvar se mi je zazdela poleg tega še tako važna, da sem si jo naslednjega dne podrobno zabeležil. Toda teh beležk mi skoraj ni bilo potrebno prebirati, da bi jih tu prepisal. To pa zato ne, ker sem ta trenutek doživel razodetje nekega heroizma, ki se mu je vse moje bitje sicer upiralo, ki pa sem do prepadenosti občudoval njegovo težo in veličino.

Ta pogovor mi je mogoče tu le posneti. Vendar moram povedati malo natančneje, kako se je bil začel, kajti izhodišče mu je vtisnilo svoj posebni smisel.

Robert Clerc je spraval Igorja do pogovora o državljanski vojni je to zelo nerodno, kakor da bi se hotel poučiti in slišati dokaze. Igor ni rad govoril o sebi, vendar je bil nazadnje k temu prisiljen.

»Strašna, kajne, tista zima dvajsetega...«

»Da, strašna,« je dejal Igor mračno. »Čutili smo, kako se vse podira okrog nas in pod nami. Kljub Trockemu — da, takratnemu Trockemu — smo se izpostavili pustolovščini na Poljskem. Naše premagane armade so se morale vračati. Pritisk v žilah revolucije je padal. Vpraševali smo se: »Kdaj pridemo do ničle?« Mesta so umirala od lakote. Na deželi smo s puškami iskali žito, v zemljo skrito. V Ukrajini je začel rasti Mahno okrog Gulaj polja. Sredi tamborskega okrožja se je štiri in dvajset tisoč oboroženih kmetov zbralo okrog starega učitelja Antonova, enega med poslednjimi starci. Poslali so me tja kot komisarja, z razcapanim bataljonom, ki so ga vzeli šesti armadi.«

»Ali ste imeli hude boje?«

»Česte in hude boje. Lahko si predstavite, kakšno je to bilo. Izpred Varšave so se vračali vojaki s preluknjanimi škornji, z raztrganimi plašči, s slabimi obvezami. Eden proti dvajsetim. Poleg tega same negotovosti pred nami. Podnevi so se javljale puške in pošastno streljale iz zasede, ponoči so te obiskovali črni demoni. Za kruh, kokoš, so naši vojaki prehajali k onim, to se pravi k svojim, h kmetom. Revolucija se je morala braniti in ubijati, sicer bi propadla sama. Ubijati celo najboljše, celo oktobriste, samo zato, ker so postali trudni in so za trenutek popustili.«

»Revolucija!«

Igor je umolknil. Bilo je kazno, da ga je vsega napolnjeval velik spomin. Z mirnim glasom je dejal:

»Niti pravičen nisi smel biti...«

Naenkrat se je ustavil. Prav gotovo si je postavil vprašanje, če sme nadaljevati.

Nasmehnil se je in se obrnil proti meni. Nobenega dvoma ni bilo, da je od tega trenutka dalje govoril le zame.

»Tako sem dal ustreliti člana stranke, oktobrskega borca, ki je ušel klanju v arzenalu in bil štiri dni pozneje ranjen ob Muralovu na Stracnaji.«

Igor me je dolgo motril.

»Poslušajte,« je dejal.

Moral je opaziti večje zanimanje, da je privolil govoriti o samem sebi.

»Tovarišu je bilo ime Štefan Korošenko. Nekega večera je bil postavljen z dvanajstimi ljudmi na rob vasi, blizu gozda. Ko pridejo naslednjega jutra drugi, da jih zamenjajo, je Korošenko z dvanajstimi izginil. Uvedem preiskavo. In čudno: ravno to noč ni padel niti strel. Dva razposajenca, ki sta se potepala okrog neke kmetije, sta jih slišala, kako so odhajali. 'Zakaj pa nista zaklicala na vzbuho?' 'Ker sva mislila, da izvršujejo kak ukaz?' Bilo je prepozno, da bi jih mogli dohiteti. Nekaj svarilnega moram storiti. Zberem ljudi. Pred vsemi obsodim ubežnike. 'Če jih dobimo, bodo na mestu ustreljeni.' Zapovedal sem streljati, kakor hitro kdo koga zagleda.

Drugega dne stoji bataljon postrojen na razpotju; odhajamo. Naenkrat se prikaže Korošenko med dvema vojakoma.

'Kaj naj bo to,' sem dejal. 'Zakaj ga nista ustrelila? Sodba je izrečena. Storit brž.'

Korošenko zakriči: 'Nikar, nikar! V zmoti ste.'

Premerim ga z očmi. Ostro ga gledam. Zaslutim nesrečo. Vendar ponovim: 'Storite brž.'

'Eno samo besedo, komisar. Med štirimi očmi.'

Pred menoj stoji, ves bled in se trese. Iz strahu? Ne. Od sramote? Ne. Samo zato, ker bi mi rad razložil, da ni bil izdajalec. In ni mu treba besed, verjamem mu, resnica kriči.

'Vem,' porečem.

Gleda me, ves iz sebe.

'Štefan, član stranke, dolžan si bil dati zgled. Za vse nas si ubežnik. V resnici nisi ubežal in verjamem ti. Toda če te pustim pri življenju, se bo dvom zagrizel v ljudi, preplah bo nastal. Kaj naj storim?'

'Vseeno mi je, če umrem,' reče Štefan. 'Toda na tak način umreti.'

'Štefan, stranki lahko darujemo še nekaj več od svojega življenja.'

Umolknil je.

„Dobro,“ je dejal končno.

„Pobijte ga,“ sem dejal. „Ena sama krogla je dovolj. Nikarte tratiti. In od sedaj naprej bo ustreljen vsakdo, ki se bo odtegnil povelju.“

Nato sem odhitel, da bi ne slišal strela.«

*

Zazdelo se mi je, da je ta zgodba Roberta ravno tako pobila kakor mene. Nastal je molk in trajal. Darja Vladimirovna je nekaj vprašala Igorja. Ta ji je odgovoril po rusko. Mislim, da se je tikalo njegove zgodbe. Nekaj trenutkov naju je Darja Vladimirovna motrila. Potem je padla nazaj v svoje sanje.

Robert Clerc je poiskal sarkastičen izraz, da bi razbremenil ozračje.

»To je kazensko pravna pomota,« je dejal.

Pokazal je čim več zob, da bi se nasmejal, vendar je prebledel do oči.

Jaz pa sem mislil na Korošenka, na njegovo junaško sprejemanje nečasti. In nisem si upal povpraševati o Igorju, o njegovem junaškem sprejemanju krivice. Ali sem občudoval ta duševna stanja, ki sem bil prepričan zanje, da jih ne bi mogel nikdar doživeti? Ali sem jih mar sovražil? Ne vem, vem le to, da se me je polastila divja jeza. Razburjeno sem se dvignil.

Robert Clerc je začutil bližajočo se nevihto in napravil samohotno družabno kretnjo. Tudi on je vstal ob meni, šlo je morda za razlike v isti sekundi. Kdo je mogel opaziti, da se je dvignil za menoj?

Povabil nas je v salon in nam ponudil čaja.

Imel sem toliko časa, da sem obvladal svoje živce. Vedel sem, da moja razburjenost ni mogla uiti Igorju. Pogreznjen v naslanjač me je s posebno milino opazoval skozi debele očali.

»Kako ste vendar razburjeni,« mi je dejal mirno. »Ne, vi niste bili nikdar pravi boljševik.«

»Ali se pravi biti pravi boljševik biti razsipen s pravico in krivico, s človekovim dostojanstvom, s častjo njegovega bitja?«

Igor se je odkrito nasmejal.

»Najbolj čudno mi je dejstvo,« je dejal, »da ste se vseh deset let, ko so vas prepajali ti meščanski nesmisli, obnašali, kakor da ste bili pravi boljševik...«

In morda ste si celo predstavljali, da ste bili sprejeli komunizem. Ste pač intelektualci! Naučili ste se doktrino, doumeli ste jo, tudi znate jo, vendar je ne preizkušate in je ne živite. Nauk in dejanje nista dve stvari; ne prehajamo od ene do druge, kakor gremo iz knjižnice na barikade, boljševik predstavlja dejanje, kadar misli doktrino, predstavlja misel, kadar se udejejuje.

Pojem pravičnega? Če bi morali napraviti izpit iz marksizma

in bi vas vprašali po pojmu pravičnosti, kaj bi odgovorili? Dokler bomo živeli v družbinih razrednih bojih, ne bo Pravičnosti, ampak le pravica vladajočega razreda in pravica tlačnega razreda. Dve različni, nasprotujoči si in nezmanjšljivi resnici. Revolucija hoče odpraviti razrede in te dve resnici spojiti v eno. Od takrat naprej ne bo več vojskâ, krvi in močnika. Tako bi odgovorili in dosegli bi največ točk. Toda čim bi šlo za dnevni dogodek ali za kakršno koli dejstvo, bi vaša znanost odpovedala, kajti vi sicer znate, toda ne občutite. Vprašam vas, kakšna je pravičnost, ki z njo obsojate Korošenkovega sodnika?

Človekovo dostojanstvo, čast njegovega bitja? Nekoč bomo morebiti lahko govorili o človekovem dostojanstvu in o njegovi časti. Toda v ta namen moramo najprej razrušiti to družbo, ta svet, zmedo suženjstva in laži. Danes smo že v peklenškem času. Nikjer ni svobode, kako bi torej mogli obstajati resnični ljudje? Dolžnost slehernega je ustvarjati svobodo in oblikovati ljudi. To pa ne pomeni nič drugega kakor stranko. Zato govorim predvsem o stranki, o dostojanstvu stranke, o časti stranke in o zmagi stranke.

In zmaga stranke je zahtevala, da je Korošenko bil ustreljen.

Kriv ali nedolžen? Usoda revolucije ne more biti odvisna od spoštovanja pred življenjem ali od pomislekov kakega poedinca. Če bi se Korošenko po svoji smrtni obsodbi vrnil med vojake, bi se dvom polastil teh preprostih duš, ki morajo predvsem služiti, verovati in ubogati, češ, tudi stranka se lahko zmoti. Korošenka se tiče le cena njegovega življenja. Mene pa se tiče le napor, s katerim sem ga dal ubiti. Ljudje gredo, stranka ostane. Dejanja posameznikov ne morejo pričevati proti njej.

Vi, tovariš, gledate v stranki neke vrste hišo. Nekega dne ste stopili vanjo, nekega dne se vam zahoče zopet iz nje. A stranka ni samo hiša, ona je tudi cerkev. Kakor Cerkev, predstavlja tudi Stranka občestvo teles in duhov. Ti si del Stranke, kakor so žive celice deli živega telesa. Ali sem dovolj povedal, da ji pripadaš? Nisem, kajti Stranko sooblikuješ. Stranka si ti. Če Stranka obstaja na tak način tudi z vašo pomočjo, potem ne smete niti za trenutek, niti za tren očesa pozabiti, da ji dolgujete vse, vse, popolnoma vse.

Življenje, tovariš? Da, življenje. In še več ko življenje: zavest o življenju, idejo, ki si jo ustvariš o sebi. Če vi to imenujete človekovo dostojanstvo in njegovo čast, prav, toda vse to dolgujemo Stranki.«

Med Igorjevim govorom nisem črhnil niti besede in nisem storil niti ene kretnje. Kako bi ga prekinil? Kaj naj bi mu rekel? Vsak njegov stavek je sprožil v meni val upora. Določno sem začutil, da med Igorjem in menoj ne gre več za beseden prepir. Ali prizameš vso njegovo miselnost ali pa jo vso odkloniš.

Nekoč sem nekam podobno mislil in čutil, ko se mi je v zanosu epičnih borb zdelo, da je neposredna prihodnost sveta odvisna od življenja stranke in njenih zmag. Le slučaj se imam zahvaliti, da nisem trčil na Korošnikov problem. Prav gotovo bi se vdal, se odpovedal in priznal svojo zмотo. Danes sem to čutil. In vendar sem se malce sramoval razvnetosti, ki je razodevala pomanjkanje vere, meril sem prepad, ki me je ločil od Igorja.

Robert Clerc je molčal. Zdelo se je, da Igor noče prelomiti molka. Še bolj sem občudoval njegovo srčnost. Hotel sem govoriti, toda kako naj bi se lotil te grozne dileme?

»Igor,« sem dejal, »govorili ste o Cerkvi. Toda ni Cerkve brez Boga.«

Igor je bil v zadregi. Kakor večina ruskih boljšečevikov, je izpovedoval ateizem, ali boljše povedano, veroval vanj. To namigavanje na Cerkev ga je vznemirilo; sumil sem celo, da mu je kljub njegovi volji spremenilo ustnice. Vendar se ni vdal.

»Cerkev jemljem kot družabno dejstvo,« je dejal. »Taka Cerkev, mislim, obstaja. In moramo jo razumeti.«

Bil je videti truden. Ali še ni vsega povedal? Sklenil sem molčati; pripravljaj sem se na slovo. Bil sem obupan od žalosti, obenem pa potešen. Čimprej sem se hotel zbrati in premišljati. Vendar sem rekel:

»Igor, tudi Cerkev misli, da njeni udje, celo škofje in papeži ne morejo pričevati proti njej s svojimi zmotami. Tudi najhujše blodnje, tiste iz križarskih vojn in iz protireformacije, so pripomogle k njeni zmagi in k njenemu življenju. Zato, ker je za katolike Cerkev telo Kristusovo.

Tudi katoliki izpovedujejo, da se mora vernik žrtvovati vsega, s telesom in dušo, in zgodovina prvih stoletij nam kaže na tisoče zgledov, ko so živi ljudje sprejeli sramotno smrt, da bi služili. Toda ti živi ljudje so verovali, da bodo videli Boga, in mirno so ponudili svoj vrat, da bi se pridružili božjim svetnikom.

Toda za komuniste, borce zgolj zemeljskega prevrata, zadeva ne stoji tako, Igor, razen če, nezavedno seveda, priznavate nadnaravni svet.

Da bi z zrelim preudarkom služil svojemu svetemu prepričanju, obenem pa doživel, kako mi povzroča nečast; da bi kljub svoji zvesti službi spoznal, da sem ga izdal; da bi sprejel smrt, ki bi mi za vedno onemogočila to priznanje... Ne, preveč verujem v Človeka, da bi mogel dopustiti to. Poleg tega pa brez dvoma nisem tak verujoči, kakor ste vi.«

Igor se je bil preveč zanesel na mojo zvestobo. Izključili so me iz stranke, ki nisem nikdar bolje videl njene pošastne veličine, kakor zdaj, ko me je nehala pritegovati nase. Zgodil se je drugi prelom. Odločilnejši in bolestnejši. Dvignil sem se, da bi se za vedno poslovil od tega tujca.

Pogovor se je še malce zavlekel. Tako sem zvedel, da je Darja Vladimirovna prišla z Igorjem v Evropo, ker so ruski zdravniki obupali nad njenim zdravjem. Živci te žene so drago odkupili revolucijo, državljansko vojno, deset let naporega dela, vzne-
mirjevanja in nesreč. Spomnil sem se njenega prvega pogleda.

Kmalu sem odšel. Igor mi je malomarno dejal na svidenje. Mislim, da me je bil obsodil, da sem ga zelo razočaral in da mu nisem bil več mar. Darja Vladimirovna mi je dala svojo mehko roko. Robert Clerc me je spremil do vrat salona.

»Torej smo te res izgubili,« je dejal.

(Dalje.)

LINO LEGIŠA

POT INGOLIČEVEGA REALIZMA

Toliko realizma ko danes še zlepa ni bilo v slovenskem pisanju. Tudi kar se tiče doslednosti, ima gotovo zdaj svoj višek. Saj moremo prav za prav šele zdaj govoriti o pravem naturalizmu pri nas. Cela vrsta je pisateljev, ki nam precej odkrito popisujejo današnje življenje, posebno podeželsko. Prav velikih imen ni vmes, so pa taka, ki so se do danes že dovolj dobro uveljavila. Tako ime je na priliko Ingoličevo.

Anton Ingolič je začel zbujati zanimanje šele pred nekaj leti, pošteno se je namreč oglasil po končani univerzi. Od tedaj pa je zelo priden, piše dosti, dasi je profesor in dasi mora paziti na svoje slabe oči. Zdaj bo še prezkodaj za kakšno natančnejšo obdelavo. Njegova pisateljska podoba dobiva komaj zdaj trdnejše obrise, nekatero črto bodo razodela gotovo šele prihodnja dela. Če se ji hočemo približati, bo pač dovolj, če sežemo po značilnejših njegovih stvareh. Z njegovo podobo se nam odkriva kos današnjega slovenskega pisanja, nekaj tistih pogledov na slovenski svet, ki še najbolj pritegujejo našega pisatelja.

1.

Povest Mlada leta je v veliki meri obračun s časom, v katerem si je pisatelj osnoval družino. Svojo zgodbo je nekaj preoblikoval, gotovo ne samo zato, da je postala podobna povesti, ampak tudi, da je bil tako lahko bolj prost. Pokazal je mladega fanta, ki naj bi po očetovi želji prevzel njegov modernizirani mizarški obrat, pa ga je študij že preveč potegnil za seboj, da bi se mogel vrniti. Ta Tine Kotnik je strasten človek, zelo išče ženske, omahuje med sanjavo učiteljico Marto in bolj prosto slikarico Doro. Pritegne ga Marta. Njena sramežljivost mora v hribih veliko pretrpeti, ker preži nanjo posebno upravitelj, napada jo pa tudi Tine. Njemu po bojih le odneha. Še se mu upre, da bi se držala nraavnih načel, ki jih je dobila z versko vzgojo v samostanu. Utrjuje se z molitvijo, pa prav v tem njenem poskusu vzdržnosti jo doleti neusmiljen udarec, ko jo grobi župnik v cerkvi očitno imenuje vlačugo — ne samo zastran kratkih kril in rokavov, ampak zaradi izpovedanega greha. Vendar je od vzdržnosti ne odvrne to, marveč samota, ki si jo je z njo nakopala in v kateri vse bolj čuti, »kako je bila neumna in otročja, ko je ljubezen vendar tako lepa«. Sreči, ki jo zdaj uživa, manjka še spolnitev v poroki, zakaj potem lahko postane mati. Kmalu pa začne vdirati v to ljubezensko idilo trda vsakdanjost. Ona bi rada še naprej

sanjarila, imela moža samo zase, on pa bi rad delal, živel svoje življenje. Svet je zajela kriza, brezposelni diplomirani filozof mora biti na ženinih ramah. Malenkostne sitnosti rode nesoglasja in moro, ki si išče duška v histeričnih spopadih. Mož se zateka k Dori, išče pomirjenja v ročnem mizarskem delu, od katerega da so ga odvrnile knjige, ki da so mu ubile vsako voljo in čut za življenje. Skoraj čisto otopel je, ko se žena skuša znebiti drugega otroka in zaradi nesrečnega splava umre.

Knjiga ima pač dosti bralcev, ker ni brez mikavnih strani in je v nji tudi zadosti značilnega za današnji čas. Njena vrednost pa ne bo prevelika. Pisatelj sam ne da preveč zanjo. Posebno konec je šibek, pa tudi med zgodbo včasih lahko mirno preskočiš več vrst ali odstavkov, ne da bi kaj zgubil. To se pravi, da so popisovane tudi stvari, ki niso ravno nujne ali ki niso zajete tako, da bi bile neločljive od zgodbe, in drugič, da je beseda, ki je bila pisatelju na razpolago, le približen izraz, torej ne tak, da ga skoraj ne moreš premakniti. Ker je povest v glavnem avtobiografskega značaja, gre tu za razvoj izobrazenca ob prehodu iz mladeniške dobe. Bolj mimogrede začutiš življenje ljudstva, premožnejših hiš v Potočju — to srečamo še v Lukarjih in velja za Ingoličevo domačo Spodnjo Polskavo — in viničarske revščine v štajerskih gorica. Do obravnavanja socialnih in drugih težav širokih ljudskih plasti še ne čutiš posebnega nagnjenja. Pač pa bo gotovo značilno nekam sentimentalno obtoževanje knjige, ki iztiri človeka, in vračanje k delu, ki je preživljalo prednike. To bi bila ena izmed poti do ljudstva, iz katerega je pisatelj prišel, druga je v spoznavanju njegovega življenja za časa, ko so ga razmere silile, da je živel med njim. Pisateljeva realistična usmerjenost se je torej tu mogla pokazati v obravnavanju razvoja le nekaj posameznikov. Treba je reči, da je ta realizem precej odkrit, posebej pa je značilno zanj, torej za pisateljev pogled na življenje, na spolno moralo, kako se Marta znebi tesnih нравnih spon, ki ji jih nalaga vera, in kako se ji potem odpre sreča zadovoljene ljubezni.

2.

Čisto med ljudsko množico pa je Ingolič zakrenil v svojih Lukarjih, zaradi katerih so mnogi postali pozorni zanj. Lukarji so zanimiv poskus občestvenega romana — ne takega, kakršnega smo sicer vajeni: glavna zgodba nekaj oseb in ob nji široko življenje občestva. Tu naj bi bil junak lukarsko ljudstvo med Blatnico in Halozami, zajeto v različnih usodah teh ljudi, ki jih živi luk in ki se bojujejo za razdelitev grofovske zemlje. Okolje, ki ga je Ingolič postavil v našo knjigo, je docela novo. Kar z nekakim zanosom je opisano skoraj praznično sajenje luka na njah bogatega Soka, bolj tiho na lelah gostačev in kočarjev, ki morajo odslužiti kočo grofici in najeto zemljo Soku. Ljudje spremljajo nekam sentimentalno njegovo rast in hodijo ž njim v svet po denar in po dogodivščine, dokler ne zadene tudi luka kriza, ker ga začno saditi tudi drugod. Tako spoznavamo ob delu in prodajanju dobršen del življenja Lukarjev. Na primer robato Sokovko, ki bi samo delala, njeno hčer Polono, ki je dolgo brez moči pred lahkomišelnim fantom iz gradu. Od spodnje plasti organista Drejča, ki komponira, piše zapisnik in sentimentalno modruje, malo po Mišku Kranjcu; njegovega strastnega sina Blaža, ki uhaja od svoje žene k bogati Feruni in ki si jo vzame celo v njeni poročni noči. Ano, ki se je zapirala pred moškimi, dokler tudi nje ne preobrne, ko vidi, da njen mož Jernej, ki je prišel iz Rusije s komunističnimi idejami, »ni bil tako neumen« in da tudi delati noče, ker »mora urejati«. Žraven, kako mora mala Tunika v tesnih prostorih in v gostilni spoznavati spolno živ-

ljenje in kako zaide v Zagreb med pjevačice. Kako uživa veseli Andrej pri gospah, kako strašno končata brat in sestra, ki ju je prilika ob trgovanju zapeljala v incest. Spoznaš socialni čut tega ljudstva ob priliki, ko si reven par postavlja kočo, in podobno.

Mimo teh podob dela, zabave, strasti in hudih del pa se razpleta boj za agrarno reformo. Na eni strani je že slaboumna grofica, njeni nasledniki, kmetje in bogati sploh, na drugi strani kmečki proletariat, ki mu stopi na čelo Jernej, za njim pa študentka Teja. Na prvi strani je tudi duhovnik, omejen in nesocialen človek s tolstimi rokami, ki časti še takega grešnika, če je dal kaj cerkvi, in ki vidi v ljudski zahtevi po zemlji hudičevo delo, ker upa, da bo grofica kaj zapustila cerkvi. Njegov naslednik je čisto druge vrste mož in dela z ljudstvom. V tem boju zažgo potomci nekdanjih tlačanov grad. Novi »grofje« so bogati posestniki. Ti na vse načine spletkarijo, da bi ljudje ne prišli do zemlje. Ko tem le uspe, jim oni preprečijo, da bi prišli do skupnega gozda, ter jim zažigajo kočice. Pri tem Jernej, ki sanja o nekakem kolhozu s traktorji, nesrečno konča, kar izzove pravo vaško revolucijo proti kulaškim teroristom, da rabimo sovjetske izraze. Tako se ta naturalizem konča v nekakšni alegorični zarji socialističnih zgodb.

Ta poskus s kolektivnim romanom se Ingoliču ni mogel posrečiti. Prvič se ni mogel zaradi pojmovanja kolektivnega romana samega. Jedro zgodbe, ki naj resnično in trajno zanima bralce, mora biti še vedno človek, njegov razvoj. Okoli njega ali skupine glavnih oseb se lahko razpletajo številne zgodbe, kolikor so ž njo povezane in izpopolnjujejo njeno podobo, in ob nji je mogoče zasledovati tudi zapleteno življenje občestva. Brez takega jedra ali hrbtenice se dogajanje razbije in razveže, kakor se je Ingoliču, torej ne more doseči pravega učinka. Modno geslo, da bo stopil na mesto individualnih junakov kolektiv, ne more držati. Množico vodijo posamezniki in nagoni, sama kot taka se torej ne da porabiti kot nosilec kakšnega doslednega notranjega razvoja. Kakor hitro pa jo skušaš ponazoriti z vrsto različnih življenjskih primerov, imaš tu individualne junake. Pozornost velja tudi njihovi usodi, a vsi skupaj ne morejo zabrisati občutka, da nekaj manjka, namreč osrednjega ogrodja, ki bi vezalo celoto. Mesta tega ogrodja tudi ne more prevzeti reševanje kakega vprašanja. Vse tako bi bilo prešibko nadomestilo, privlačno in zadovoljivo morda samo za nekatere ljudi ali čase. Tako so na primer Lukarji zanimivi, dokler se ti odkriva nov svet. Ker pa ti je kmalu znan, ker je v njem precej takega, kar utegne pritegniti v glavnem opisane kraje, začne pozornost kmalu popuščati. Morda prevzame mnoge in jih potrdi v slovenski profitevdalni demokratičnosti, ki je je med našim ljudstvom, posebno na Štajerskem, še zmerom premalo. Preveč mikavno pa to branje ne more biti.

Drugič ni moglo uspeti to obširno zasnovano delo, ker bi bilo treba zanj večjega poznavanja ljudi in prodornejše oblikovalne sile, kakor je bila pisatelju na razpolago. Porabil je razmere doma in v Lukarji pod Ptujem, ali ko je bilo treba oblikovati ljudi in njih usode, je marsikaj ušlo v samo zunanji, anekdotični naturalizem ali nerodno naivno kombinacijo. Velikokrat čutiš, kako pisatelj kreči svoje osebe, kako torej same ne rasejo iz svojih značajev. Posebno šibko je grofovsko okolje, oba ljudska tribuna, posebno Teja, ki je videti čisto iz literature šlagerskih tendenčnežev. Nerodno je poulično predavanje o luku, docela sentimentalni kabaretni ples ž njim in pesem o njem. Spričo pretežno naturalistične usmerjenosti je kar nekam fantastično, ko govori, da so se veliki posestniki organizirali v zvezi Ljudje, da bi onemogočili zvezo Zemlja. To neverjetno čudo je treba pripisati protindividualistični strasti, ki ji je pisatelj prehudo padel v pest.

Če je bilo v Mladih letih marsikaj iz spolnega področja precej odkrito povedano, sega tukaj naturalizem neprimerno dalje. To nezadržano razgaljanje življenja, kakršno srečujemo tudi sicer v naši novejši literaturi, je odpor proti presramežljivemu zakrivanju in preidealističnemu odkikanju od stvarnosti. Z naturalizmom pa je združena velika nevarnost, ki je očitna na primer pri Zolaju. Zaradi kopičenja zunanosti, pri čemer je udeležena najbolj pridnost, malo pa umetnost, postane kmalu dolgočasen in je večkrat tudi precej površen, kar se tiče prave podobe življenja. Če denemo pri Ingoliču na stran pristranski socialni pogled, ki je večkrat naivno neroden, pa moramo reči, da skuša sicer enako upoštevati sveto kakor nesveto. Vzemimo samo en primer, kjer se je še najbolj približal lepoti, procesijo o Telovem. Tako opisuje tisto čudovito občutje božje skrivnosti in poezije sredi polj: »Žita so visoka in rumenkasta valovila v lahнем ветру, trave so se trudne sklanjale in pričakovale kose, lukova visoka, zelenomodra stebelca so stala skoraj nepremično kot ravne vrste vojakov v pozoru, krompirišča so cvetela, koruza je že narahlo šelestela, češnje ob cesti so se vse rdeče smehljale in vabile. Ljudem se je zdelo, kakor bi sam Bog prehajal iz zlate monštrance v cvetoče travnike, zoreča žita, dozorevajoče sadove... Potem blagoslov. Vse se je zliło v eno: Beseda in Misel, Zemlja in Nebo, Človek in Bog.« Popoldne je pri gostilni veselica, pijanost, strastno objemanje, par za parom se izgublja za drevje, pred dopoldanskim oltarjem pobjoj. Tudi če bo za Štajersko resnična takšna spolna razbrzdanost, dobijo podobni preveč na grobo zgrabljeni primeri le preradi videz anekdotičnosti in poročevalskega pisanja, kjer te počasi mika skoraj samo še tu in tam raztreseno dražljivo gradivo.

Nezanesljivost, ki se razodeva v prikazovanju usod, še najbolj čutiš v izrazu, kjer pisatelj ni mogel ubrati nobenega trdnega, svojega sloga. Če pogledamo prej navedeni primer, moramo reči, da se namesto prave umetniške besede meša nekam sentimentalno, malo omladno diletantstvo in krčevitost patosa, medtem ko srečaš drugod še celo vrsto slabih prijemov: poročevalstvo, domači prehodi iz kramljajočih listkov, retorična vprašanja, vzklikanja, dramatični triki, socialne pridige, ki dišijo po papirju, pisarni, časopisnih uvodnikih, in tako dalje. Konec koncev: kot kompozicija besedne umetnosti, kot leposlovno delo zelo šibka reč, drugače pa v marsičem zanimiva: tako zaradi novega sveta, zaradi naturalizma, ki ga danes toliko srečamo, zaradi obravnavanja agrarne reforme, ki se je je lotil pred njim že Miško Kranjec, in zaradi kolektivističnega poudarka, ki smo ga imeli prav tako priliko srečati pri plodovitem Prekmurcu. Lutarji so torej precej značilni za obraz današnjega slovenskega pisanja.

3.

Lutarji so bili za Ingoliča izraz mladostnega viharništva, ki res ni bilo prehudo revolucionarno, pa je le tvegalo tak nevsakdanji poskus odkrivanja našega sveta. Po njih pa je, kakor sam pravi, začel spoznavati lepoto tudi v manj romantičnem, v manj razburkanem, skoraj vsakdanjem življenju in ne toliko v dražljivi zunanosti, s katero si tako rad pomaga naturalizem. Moral pa je spoznati tudi, da je treba za pripovedno delo skrbne in čim bolj pregledne organizacije, ki naj ga veže. O tem namreč govori Soseska. To delo ni moglo povzročiti presenečenja, kakršnega pri Ingoliču sploh ni treba pričakovati. Mnogi, vem, so bili celo pošteno razočarani, da je pisatelj zapustil zanje tako junaško ubrano pionirsko pot v naturalizem, kolektivizem in podobne stvari. Ali delo je zanj lep napredek. Res je, zgodba in vsa obdelava je taka, da bi lahko veljala za dobro ljudsko povest, kakršnih bi pri-

čakovali od Mohorejve družbe, samo da bi je od tam verjetno ne dobili, tudi če bi se bil pisatelj prav za malo ognil nekaterim naturalizmom. Vendar je Ingolič tukaj dosegel, kar si je postavil za cilj, ker je to bilo primerno njegovi moči.

Zgodba, kakor rečeno, skoraj ni nič izrednega. Veronika, hči kmeta Korena, naj bi se poročila s skopim in pustim vdovcem Pišornom, pa razdere in mora zato od doma. Tu ostane njen nesposobni brat, ki dobi za ženo nemarno pijanko. Ona mu zapravlja posestvo, se vdaja njegovemu slepemu bratu, vojnemu invalidu, da se mož zaradi tega obesi. Po njegovi smrti vzame slepca, Veronikin zavrtnjeni ženin jo iz maščevanja nad Korenovimi spravlja v dolgove in se polasti celo nje same, slepca pa, ki ga pri tem zasači, zakolje. Veronika, to dekle, ki je tako navezано na grunt, mora med tem služiti v mestu, potem je kmečka dekla, ki pa ni kakor druge, ki »se brigajo samo za svinje in fante«. Navsezadnje pride le do svojega Tonča, ki ji ga je oče, ker ni maral na kmetijo kovača, tako branil, da je zastran tega ugonobil grunt. Zraven tega se razvija dolgotrajen boj za soseskin gozd, ki ga hočejo nekateri zaradi neprestanih prepиров pri delitvi lesa razdeliti. Osebe iz glavne zgodbe so v ta boj živo zapletene. Koren je na čelu tistih ki so za skupno last, medtem ko je Tončeva družina pri nasprotnikih. Maščevanje nažene Pišorna, da zapusti Korena in da pripravi do tega celo njegovo snaho, ki s svojimi glasovi odloči razdelitev. Kočarji, ki kljub prizadevanju svojega vodje invalida Smeha — bolj stvarnega od Jerneja v Lukarjih — v gozdu nič ne dobijo, uspejo le pri gmajni. To pa si po nasvetu Korena, ki je zašel med kočarje, ohranijo v soseski — na zavist kmetom, ki morajo poslušati mukanje svojih krav v hlevih. Vprašanje kolektivne lasti kakor v Lukarjih — kjer je tudi že namignjeno na rešitev, ki jo je pisatelj šele tu obdelal — pa veliko bolj preprosto in verjetno prikazano. Kakor spoznaváš to zadevo, ki se sicer marsikateremu bralcu ne bo zdela posebno velika ali razburljiva, skoraj neprisiljeno, tako se ti mimogrede ob zgodbi razkriva ljudstvo ob njegovih skupnih dejanjih, ob kožuhanju koruze, obrezovanju repe, luščenju bučnic in fižola, ob pogovoru, smehu in harmoniki in še ob vzajemnem nastopu za Tonča, mladega poročenca, ki mu je treba dati živeti! O povesti lahko rečemo: slab konec, premedle in prenostranske postave, na primer v opisih narave, pa tudi drugače, pomanjkanje tistega fluida, ki ga razliva umetnost, in še kaj takega. Na splošno pa dovolj dobra stvar, v kateri se Ingolič ne le ni zapustil, marveč se je šele našel in v precej zadovoljivi podobi pokazal nekaj naše dežele.

Zdaj, ko se je uravnovesil, se mi zdi bolj zanesljiv in mu verjamem, pa naj bo včasih še tako klavrna podoba, ki jo je prinesel iz našega štajerskega ljudstva. Le nekaj zgodb. V Nezgodi Jurija Tementa (Obzorja 1959) je narisal mučno stvarnost vsakdanjega, razpadajočega družinskega življenja, do katerega se je dokopal nekdanji hlapec s prihranki dolgih let. Prvi sneg (LZ 1959), ki bo do zdaj njegovo najboljšo delo, prikazuje klanje prašiča, vsakdanje pogovore in zanimive navade pri tem, v ozadju pa napet boj med nedavno ovdovelo gospodinjo, ki hoče v hišo mladega gospodarja, in med poročenim klavcem, ki ga je prej puščala k sebi, pa se zdaj ne more drugače znebiti njegove vsiljivosti, kakor da ga da pobiti. Pri vsem je videti, kako Ingolič študira življenje našega ljudstva, saj imajo nekateri njegovi spisi obliko več ali manj leposlovnega poročila, na priliko skoraj pretresljivo srečanje s hitlerjevskim ponemčencem in izkoriščevalcem naših viničarjev v Slovenskih goricah (Tam gori za hramom, LZ 1958). Še o Soseski imamo poročilo, kako je prišel do Veronike (Mladi Prekmurec 1938/39), in prav tako, kako se je začel spoznavati z življenjem splavarjev (Obzorja 1939), o katerih je obljubil roman. Mislim, da tudi ta ne bo zahteval kakšnih prevelikih priznanj, upam pa, da

bo neprisiljeno odkril še nekaj slovenskega sveta. Ingoličeva odkritja sicer življenju ne tipajo pregloboko na dno, v njih je tudi več marljivega opazovanja, preučevanja in pisateljske izurjenosti kakor pa umetnosti, toda ta realizem preveva topla zrelost človeka, ki hoče spoznati čim več življenja, pa zato ne misli krčevito hlastati po kakršnih koli senzacijah.

IVO PIRKOVIČ

DETERMINIZEM IN KAVZALNOST

Ob Adlešičevi knjigi »Naravoznanstvo in svetovni nazor«.

Natis Adlešičeve knjige »Naravoznanstvo in svetovni nazor«, ki jo je izdala Jugoslovanska knjigarna v zbirki »Kosmos«, mi daje priliko, da načnem posebno problematiko v sklopu vprašanj o determinizmu in kavzalnosti. Kdor se hoče poglobiti v sodobne prirodoslovne teorije o podobi snovnega sveta, ne more tega storiti, ne da bi zadel na vprašanje o determinizmu. V sleherni knjigi, ki se dotakne prevažnega poglavja o tako imenovani »valovni mehaniki« (v njej je bila postavljena atomska teorija na valovno podlago), naletimo nanj. Zato se mu ni mogel izogniti niti prof. Adlešič. Vendar me ta njegova izvajanja ne zadovoljujejo iz dveh razlogov.

Adlešičevo stališče je nekakšna dobrohotna neodločenost med determinizmom in nedeterminizmom, ne da bi povedal o tem čisto jasno besedo. Kakor hitro se postavimo na stališče valovne mehanike (o tem bo govora pozneje), moramo nujno in brezkompromisno determinizem zavreči. Determinizem je s sodobnim prirodoslovčevim stališčem nezdržljiv. V tem pogledu tudi v samem prirodoslovju in celo pri avtoritetah ne najdemo vedno dovolj jasnosti. To pa zaradi tega, ker se ni razodela valovna mehanika človeku vsa v enem samem trenutku, ampak se je v času preobrazala in spolnjevala. Danes razumemo marsikaj drugače kot pred desetimi leti. Zato se ne smemo čuditi, da so pred desetimi leti poskušali celo ustvarjalci valovne mehanike rešiti determinizem na načine, ki so danes nemogoči. Zaradi tega se pri reševanju tako važnega vprašanja kot je veljavnost ali neveljavnost determinizma, ne moremo z občutkom varnosti pred zmoto zanašati in sklicevati na izjave še tako odličnih sodobnih prirodoslovcev, če so bile zapisane v času prvega razvoja teorij. In prav problematiko determinizma skuša osvetliti Adlešič z vrsto takih izjav, od katerih so danes nekatere že očitno zastarele, druge vsaj sporne in le nekatere brez ugovora sprejemljive (glej stran 131. in sl.). Reči moramo tedaj, da sodobno naravoslovje determinizem brezkompromisno odklanja, ne oziraje se na drugačno mnenje, ki ga tu ali tam srečamo.

Tako moramo reči glede formalnega prirodoslovja. Pri tem bi morali tudi ostati, če bi pojmovali naravo teorij na klasičen način, kakor jo je pojmoval na primer še veliki mislec Helmholtz kot predstavnik svoje dobe. Naš čas pa nam je dal tudi to spoznanje, da nas teorije ne približujejo k bistvu narave, marveč le k načinu njenega delovanja. Isti način delovanja pa moremo razlagati neredko z različnimi podmenami, izhajajoč iz različnih predpostavk. Sodobnemu prirodoslovju so znani primeri istočasnih teorij, ki razlagajo isto območje prirodnega dogajanja z različnimi sredstvi, izhajajoč iz različnih teoretskih hipotez. S spoznanjem pa, da s teorijami ne moremo zasledovati podobe resničnega bistva, smo teorije v nekem oziru razvednotili. Če tedaj rečemo, da današnji naravoslovec v nasprotju z naravoslovcem pretek-

losti ni nič več determinist, pomeni to, da njegove teorije nič več ne trpe determinizma, ne pa morda, da je priroda sama v svojem dogajanju nujno nedeterminirana.

To naziranje je tudi v skladu z našo vero v razvoj, ki bo v znanosti trajal tako dolgo, dokler bo živel razumni človek. Jasno nam je sicer, da od Einsteina ni več povratka k Newtonu in od valovne mehanike ne več poti v klasično atomistiko. Ni pa prav tako nujno, da se prirodoslovje nekoč zopet ne povrne v determinizem. Seveda po poti razvoja, to je na ta način, da dobimo nove in vsem znanstvenim zahtevam ustrezajoče teorije, ki bodo nadomestile prejšnje in ki bodo morda predpostavljale zopet determinizem. Prirodoslovec si vnaprej ne želi niti takih niti takih, ampak hladno sprejema, kar razvoj nujno terja. Pričakuje pa v bodočnosti novih presenečenj, kakršnih je doživel mnogo v zadnjem polstoletju. O tem je prepričan, če pregleda neskladnost danes veljavnih prirodoslovnih teorij, od katerih obvladuje vsaka svoje območje prirodnega dogajanja, ki so pa zgrajene na logično nasprotujočih si podmenah. Prepričan je namreč, da je narava ena in enotna.

Povedati moramo še, da ne poznamo nobenega prirodnega pojava, ki bi neposredno potrjeval ali zavračal determinizem. Hipoteza, na kateri so teorije zgrajene, pravi namreč, da so le neobservabilni elementarni prirodni pojavi nedeterminirani, množinski pojavi pa da so praktično (ne tudi teoretično) determinirani. Praktično namreč ni mogoče domnevnega nedeterminiranega ponašanja posamezne snovne prvine (na primer atoma) v opazovanju potrditi, ker so neposrednemu opazovanju dostopni le kolektivni pojavi, o katerih smo rekli, da so praktično determinirani.

Nekaj pa pozablja povedati Adlešič. Po valovni mehaniki je svet v svojem življenju nedeterminiran samo toliko časa, dokler ga gledamo kot vsoto snovnih drobcev. Kakor hitro pa ga pojmuje kot sestav valovanj, kar je po valovni mehaniki tudi dopustno, se povrnemo zopet v determinizem.

Zaključiti moramo tedaj tako: Determinizem trenutno zavračajo naravoznanstvene teorije o materiji kot pojavu atomov. Ne moremo pa obenem trditi, da je taka v resnici tudi priroda. Zakaj nepremišljeno bi bilo trditi, da nam današnje teorije prikazujejo resnični obraz stvarstva. Ker pa živimo sedaj in ne v bodočnosti, mora tudi mislec sprejeti prirodoslovčevo dognanje, ki ga ne sme podcenjevati, niti precenjevati.

*

Važnejša se mi zdi druga stvar. Adlešič uporablja izraza determinizem in kavzalnost v istem pomenu. V zvezi s prirodoslovjem govore o vzročnosti tudi drugi meni znani avtorji. Kar splošno se je že utrdilo naziranje, da je v sodobnem naravoznanstvu padla zahteva po vzročnosti, ki je bila človeku vedno osnova vsega mišljenja. Ker se zdi, da zgublja mislec obenem s kavzalnostjo sleherna trdna tla, ni čudno, če se je zoperstavila prirodoslovju močna reakcija, sklicujoča se na večne zakone človeške pameti. Sam začetnik »kvantne mehanike« (iz katere se je razvila pozneje valovna mehanika) M. Planck ves zaskrbljen sprašuje, kaj naj damo znanosti v zameno za vzročnost, da ne bo obvisela v zraku.

Že površna analiza pa pokaže, da so tolmači prirodoslovnih teorij zagrešili usodno zmotu, ko so istovetili determinizem z vzročnostjo. V dokaz, da je bilo to usodno, hočem pozneje navesti nekaj zmotnih zaključkov, ki so jih po tej zamenjavi izvajali, še prej pa moram pokazati različnost obeh pojmov in poiskati, katerega od obeh zadevajo sodobna prirodoslovna dognanja.

Vera v vzročnost terja, da pojmujeemo sleherni dogajanje kot pogojeno po kakršnem koli predhodnem dogodku. Če tega predhodnega dogodka ne bi bilo, bi izostalo drugotno ali posledično dogajanje, ki ga imenujemo kratko učinek. Dogodek, po katerem je učinek pogojen, imenujemo v z r o k. Če smo kavzalisti, potem iščemo slehernemu dogodku vzrok in ne verujemo, da bi se kjer koli ali kadar koli nekaj zgodilo samo od sebe in brez vzroka. Važno pa je sedaj še dejstvo, da sem še vedno kavzalist, četudi menim, da more imeti isti vzrok v sicer enakih okoliščinah v različnih trenutkih ali na različnih mestih različne učinke, oziroma da morejo sprožiti v sicer enakih okoliščinah isti učinek različni vzroki. Kavzalistu je potrebno zgolj to, da se ne dogaja nič brez predhodnega vzroka in ni potrebno celo niti to, da bi določen vzrok imel vedno kak učinek, ki lahko tudi povsem izostane. Tudi to se dogaja in je naravoslovcu znano.

Determinizem je nekaj drugega. Ne zahteva dogajanjem namreč samo vzrokov, ampak terja še to, da je odnos vzroka in učinka eno-veljavno določen. Determinist pričakuje pri danem vzroku v enakih okoliščinah vedno vnaprej predviden učinek, ki ga pozna že iz izkustva. Če je nabral že dovolj izkušenj, pozna tedaj prirodne zakonitosti, potem ga ne more v opazovanju nič presenetiti. Zakaj razvoj dogodkov more naprej napovedovati. Determinist išče trdnih zakonov, ki ga ne bodo nikoli izdali. Taki zakoni zanj so, mi jih le še v celoti ne poznamo, ker še nismo zbrali o prirodi dovolj izkustev.

Determinist je tedaj obenem tudi kavzalist, ne pa obratno. Kavzalizem je tedaj širši pojem kot determinizem, katerega vključuje. Zaradi prevažne različnosti med obema pojmomoma ne bomo smeli zamenjavati kavzalnosti z determinizmom, kakor dela to po drugih avtorjih tudi Adlešič. Rešiti je sedaj vprašanje, ali je zašel po prirodoslovju v krizo determinizem ali pa morda tudi kavzalizem, kakor dejansko beremo pri Adlešiču in pri nas še pri nekaterih piscih (na primer pri univ. prof. Rikardu Zupančiču v ponatisnjem predavanju »Determinizem in fizikalna slika sveta« in v dveh knjigah univ. prof. dr. Milana Vidmarja).

*

Duha klasične mehanske podobe snovnega sveta poznamo vsi, ki smo kdaj v osnovnem pouku slišali kaj o fiziki. Ta duh je brezkompromisno kavzalističen in determinističen. Komaj ga je treba ilustrirati s primeri.

Z desetimi enakimi naboji bom dosegel, če jih izstrelim navpično navzgor vedno enako višino. Če jih usmerim v steno, se bodo v vseh primerih zarili enako globoko. Če je stena predebela, je vse poizkušanje zaman, da bi jo predrli. Pri teh pojavih imajo vsi učinki svoje vzroke; je tedaj dogajanje vzročnostno. Trdimo pa še, da sledi enakim vzrokom nujno in neizbežno vedno enak učinek. Učinki so tedaj po vzroku enoveljavno določeni ali determinirani. Taka mehanika je deterministična.

Vsakdanje izkustvo nas neprestano utrjuje v determinizmu. Naj ima posameznik še tako bogate izkušnje, vendar ne bi mogel nikdar trditi, da ga je determinizem kdaj izdal. Tudi tisti, ki so pred nami sistematično zbirali izkustva in jih urejali v empiričnih vedah, ne poznajo izjem od determinizma, kaj šele od vzročnosti.

V novejšem času je odkril svojemu delu nova področja, v katerih so ga čakala presenečenja. Primer naj to pojasni. Povrnimo se k poizkušanju z naboji, katere si mislimo manjše in manjše! Naj se skrči projektil v atomske razsežnosti. Če sedaj ponovimo streljanje s tem projektilom navzgor ali v steno, bomo doživeli to razočaranje, da ne bomo mogli učinka poznejšega strela napovedati po izkustvu s

prejšnjim strelom. Tako se bo zgodilo, da bo eden od enako močnih strelav sten prebil, drugi pa se ob isti odbil. Tak primer imamo v radioaktivnih atomih. Jedro atoma je obdano z lupino, znotraj katere frči neznamen drobec, ki zadeva v lupine v neenakimi učinki. In naj bo stena še tako močna, prej ali slej bo drobec prebil lupino, kar dovede do radioaktivnega razpada atoma. Če bi veljala klasična deterministična mehanika tudi za radioaktivne atome, bi morali ti v primeru, da je lupina preslabotna, da bi mogla zadržati v sebi sestavne drobce, razpasti vsi takoj in hkrati ali pa ne bi vobče nikoli razpadli; tedaj namreč, če bi bila zunanja jedrna vez dovolj močna. Na mesto gotovosti klasične mehanike stopi v novi mehaniki verjetnost: razdejavna sila atoma in velikost tem silam se zoperstavlajočih vezi določa neko povprečno življenjsko dobo atoma, ki je za individualen atom najverjetnejša. — V tem področju se tudi v poizkusu pojavljajo ob danih vzrokih pričakovani učinki nestalno in le z določeno verjetnostjo, ki je postala važna mehanična količina. Če je verjetnost na primer ena tretjina, bo dani vzrok v devetdesetih poizkusih izzval učinek samo tridesetkrat.

V novem pojmovanju urejajo tedaj odnose med vzroki in učinki verjetnostne funkcije, namesto povsem določenih kakor v deterministični mehaniki. Nova mehanika je pa taka, da verjetnost pričakovanega učinka raste, če prehajamo od prvine na vse večje in večje kolektive. Klasična Newtonova mehanika ni nič drugega kot mehanika nepredstavno velikih molekulnih skupkov. Tako se nam vključiti stara mehanika v novo kot poseben primer, pri katerem so zaradi velike množine elementarnih delcev postali odnosi med vzroki in učinki tako zelo verjetni, da se nam prikazujejo v vsakdanjem izkustvu kot enoveljavno določeni in nujni (determinirani). Vendar pa je nujnost in determiniranost življenja nas obdajajočega snovnega sveta le videz, ker je dejansko le zelo velika verjetnost.

Sedaj bomo utegnili že odgovoriti na vprašanje, ali smo res upravičeni označiti sodobnega naravoslovca kot akavzalista, kot je storil po mnogih drugih pri nas prof. Adlešič. Sodobni fizik ne odreka nobenemu znanemu učinku svojega vzroka, ampak pravi le, da ni mogoče pri danem vzroku vnaprej napovedati, kateri od možnih učinkov bo nastopil. Ker tedaj tudi danes prirejamo učinkom vzroke, smo danes še vedno kavzalisti. Adlešičevo stališče je nevzdržno.

Drugače je z determinizmom. Potek življenja prirode ni s sedanjim stanjem v naših očeh nič več določen tudi za bodočnost, ampak je le bolj ali manj verjeten. Snovni svet tedaj ni determiniran, kakor smo to mislili še tedaj, ko se nam je zdela verjetnost v prirodi še nujnost. Determinizem smo tedaj prisiljeni opustiti, ostanemo pa še dalje kavzalisti.

*

Determinizem je razvojno višji od kavzalizma in tudi zgodovinsko poznejši. Docela se je uveljavil šele tedaj, ko je prodrlo v znanost dovolj kritičnega duha, tedaj ko je dobil tudi naravoslovec smisel za eksaktno mišljenje. Če gremo v času nazaj, pridemo v naravoslovju v temno dobo praznoverja in vsakršnih predsodkov, ko o determinističnem gledanju na prirodo še ni bilo govora. Vendar pa je v tej dobi človek o prirodi razmišljal že vzročnostno: na najbolj zamotana vprašanja je skušal odgovoriti z določenim »zato«, ki ima svoj miselni pomen še danes čeprav je vsebinsko še tako nesmiseln.

Pa tudi v prvotni, predzgodovinski kulturi je bil človek že kavzalist. Vemo namreč, da je že tedaj pojavom, katerim ni videl neposrednega vzroka, vzroke izoblikoval iz fantazije. Tako je razložljiv na primer nastanek mitologije. »Nekaj« (vzrok) mora biti za slehernim nestalnim

pojavit, kar to nestalnost povzroča, pa naj gre že za studenec, drevo ali blisk. Človek si je izmislil mitološka bitja, ki so duša pojavom. Tudi za pojavom sveta kot celote mora stati določen vzrok. Razum je to terjal od primitivnega človeka prav tako kot od današnjega, ki dokazuje bivanje božje iz bivanja sveta. Kavzalnost je človeku miselna nuja, ki se ne da ločiti od njegove narave. Determinizem pa take nujnosti zgodovinsko ni izpričal.

O tem nam priča tudi razvoj posameznikove duševnosti. Otrok je kakor primitivni človek. Na uznicah mu je večni zakaj in v fantaziji si ustvarja čudovite predstave, ki so podobne mitološkim stvaritvam in ki so mu več kot prazna beseda.

Embriologija je dognala, da se pri posamezniku ponove razvojne oblike njegove vrste. V psihološkem razvoju posameznika najdemo ponovitev miselnega razvoja človeškega rodu, v kolikor ga ne motijo mnogi činitelji.

Adlešič pa meni, da izvira vera starih narodov v demone in vraže »iz razpleta naših doživetij, našega posega v potek dogodkov, množice vnaprej nedoločenih in nedoločljivih pojavov«, ki da »nam ne dá do kraja zajeti prihodnosti« (stran 131). Trditve mi ni popolnoma jasna.

*

Važnejše se mi zdi razlikovanje kavzalnosti od determinizma za vprašanje o svobodnosti ali nesvobodnosti človekove volje. Ko je postalo naravoslovje deterministično, so morali tisti, ki vidijo v človeku samo naraven pojav, dosledno zanikati človekovo svobodno odločanje. Trdili so, da je svobodna volja samo videz, ker tega načela ne najdejo sicer nikjer uresničenega v prirodi.

Pri nas smo doživeli tako polemiko med vseučiliškima profesorjema Vebrom in Šerko. Veber je pripisoval v svoji knjigi »O Bogu« človeku svobodno voljo, ker se je človek pač zaveda. Šerko mu je ugovarjal, češ da utegne biti osebna zavest varljiva, razumsko pa da moramo svobodno voljo idejno zavreči, ker je nepojmljivo, da bi storil človek kaj brez slehernega nagiba, čeprav se tega nagiba mnogokrat ne zavedamo. Vse da ima svoje vzroke in tudi sleherna človekova odločitve.

Res moramo potrditi Šerku, da si ni mogoče misliti razumnega ravnanja brez razlogov, ki vodijo do takih odločitev. Razumnost se odraža v motivaciji, nemotivirano ravnanje pa bi moralo preiti v slučajnost. Vprašanje pa je, ali je motivirano dejanje že nujno tudi nesvobodno.

Nujnemu in nesvobodnemu ravnanju bi rekli, da je determinirano. Taka naša dejanja niso, kakor nam pravi naša zavest. Utegnejo pa biti pogojena po nagibih, kakor pravi naš razum. Celó, če bi imenovali nagibe vzroke naših dejanj, še nismo upravičeni pojmovati svoja dejanja kot determinirana in torej nujna, zakaj s kavzalnostjo je načelno združljiva svoboda. Naravoslovec nam pravi, da najde že v prirodi vkljub najstrožji vzročnosti uresničene nekaj svobode, oziroma nekaj, kar utegne biti svoboda. Motiviranost naših dejanj nam tedaj še ne uničuje svobode. To je načelno stališče, ki omogoča povratek k svobodni volji celo tistim, ki vidijo v človeku samo kos prirode in v njem samo sile, ki so dejavne že v neživi prirodi.

Adlešičevi trditvi na strani 138. (v opombi): »Toda vse iz naravoznanstva zrastle trditve o svobodni volji so dokazale, da naravoslovec o njej soditi ne more in ne sme«, bi tedaj ugovarjal. Dokončne rešitve o svobodnosti človekove volje naravoslovec resda ne more podati, ker ni v njegovem področju, more pa prispevati, kakor smo videli, dragoceno spoznanje, ki si ga je pridobil v svojem delu.

CHARLES PÉGUY

Ta mrtvec je danes bolj živ kot kdaj koli prej. Dne 5. septembra 1914. je kot stotnik padel zadet od nemške krogle. Petindvajset let po smrti vstaja njegova podoba v začetku nove vojne, v začetku velikega časovnega prevala, ki pomeni za Francijo eno najhujših preizkušenj v zgodovini. Smisel Péguyjevega življenja in smrti je živo zvezan z življenjskim procesom francoskega naroda, njegovega duha in njegove družbe.

Péguy je bil razumnik podreyfußovske dobe; odpovedal se je družabnim karièram, zavrzel vse tabore in ostal z ljudstvom zvezan svobodnjak, z nenehnim hrepenenjem po celotni resnici in z živim spoštovanjem resničnosti. Njegov nemirni duh je prestopil tradicionalne oblike in družabna pravila ter v vedno novih pesniških in kritičnih inačicah izražal vero v človeka, upanje v njegovo rešenje. Že sodobniki so videli v njem misleca, ki ne izraža le svojih misli in svojo osebno dramo, kakor toliko samotnih evropskih genijev, ampak krizo svojega časa in svojega sočloveškega kolektiva. Med mnogimi velikimi Francozi predvojne dobe je bil Péguy najbolj človeški, ne samo v ontološkem ampak tudi v zgodovinskem smislu. Njegov smisel ni omejen na njegovo individualno življenje, marveč je zvezan in spojen z usodo Francije. Zato se je prav danes oglasil njegov spomin kot lik preroka, ki se razodene hkrati in ves, poveličan in razumljen.

Péguy je brezobzirno trgjal krinke z lica francoski družbi, ki je takrat stopala na čelu evropskega socialnega in moralnega konservativizma, družbi, ki je bila bogatejša, kakor je to dopuščala njena prava vrednost. Brezobzirno je obsojal njen egoizem, njene privide, napake in slabosti ter se boril za njeno pravo moč. Z isto borbenostjo je odšel med vojake svoje stotnije in kot najresničnejši izraz njegovega duha je smatrali besede, ki jih je napisal ob odhodu na alzaško fronto: »Mi vojaki republike odhajamo zdaj v poslednjo vseh vojskâ, da ustvarimo splošno razorožitev.«

Današnja Francija v bistvu ni mnogo drugačna od predvojne Francije. Ostala je tipična dežela zahodnega kapitalizma, poštena kritika družbe vidi v njej še vedno trmast in slep duh egoizma, ki jo slejkoprej ograjza v notrini in od zunaj. Toda tudi danes je v Franciji mlad rod zagrabil za puške zato, ker je prepričan, da Francija ni samo gospodarsko-socialna bastilja, ampak duhovni prostor, kjer se že od nekdaj javljajo pristni izrazi človeškega duha.

Péguyjevi učenci govorijo jasno: »Danes, ko je naša zemlja ogrožena bolj v svojih uzurpacijah kakor v svoji biti, zunaj in znotraj, v svoji morali in v svojih mejah, branimo z isto krettno duhovni prostor in neokrnjenost njenih mejâ. Dobro vemo, da danes ničesar ne ohranimo z moderno vojno. Obenem pa tudi vemo, da ne moremo ničesar ohraniti, ne da bi tvegali vojno, kajti niti v duhovnem niti v neduhovnem svetu ne ustvarjamo brez nenehnega spora...«

Kakor se je Péguy svoje dni boril proti lažnemu idealizmu, tako se oglašâ danes proti tako imenovanemu realizmu, ki dokončno sklepa le na podlagi tvarnih dejstev. Preveč enostavno je govoriti o borbi zoper imperialistično Francijo in hoteti s tem neizprosno usmeriti našo neizkušeno zavest proti zemlji, ki je ustvarila večno živa dela in dala neizbrisne smernice človekovemu življenju.

MISLI

Sledeče misli so vzete iz knjižice: Charles Péguy: *Penseés*, ki je izšla že v 43. izdaji pri Gallimardu in ki ji je uvod napisal kardinal Verdier.

Neznosno zlorablja očetovsko avtoriteto, kdor hoče vsiliti novim rodovom neumna govoričenja starih, trudnih generacij.

Bodimo imoralni in politični samo za to minuto, samo za to sedanjo minutico, pravijo, potem lahko takoj postanemo moralni in nepolitični; toda nesreča je v tem, da so nam tako govorili in še govorijo za vse minute brez izjeme.

Glej ljudi, ki dobro vedo, da v teku štirih let lahko vse počno, kar jim pade v glavo, ker si ne nakopljejo nobene odgovornosti, ker ne doživijo nobenih sankcij, kajti zato smo mi tu, ljudstvo, ki naj vse plačamo.

Najbolj nevaren je malomaren in grandseigneurski demagog.

Ne gre za vprašanje zmage te politike nad drugo in narobe. Gre za to, da v slehernem redu in v slehernem sistemu politika ne ugasi ognja, ki politično misel razžarja... Vidimo, kaj je klerikalna politika napravila iz klerikalnega ognja...

Kadar hoče poštenjak ostati zvest temu notranjemu ognju in noče igrati v taki politični igri, ga politiki po svoji navadi imenujejo z obrabljeno besedo izdajalca.

Politiki mislijo, da se ujemajo, in se zares ujemajo, ko govorijo, da so vsaj oni praktični, mi pa da nismo. Toda celo tu se motijo.

Pravo in neprestano večino predstavlja nepremična in strahopetna množica neukega ljudstva.

Nič ne maram slišati o tisti krščanski ljubezni, ki se stalno predaja silam tega sveta, poznam le eno krščansko ljubezen, tisto, ki je nenehno duhovno in časno občevanje z revnim, slabim in zatiranim človekom.

Ni mogoče rešiti moralne in miselne revščine, dokler ne odpravimo gospodarske bede.

Toda socialna revolucija mora biti moralna, ali pa ne bo revolucija.

Živ nered je več vreden od mrtvega reda.

Je navidezen red, ki zakriva pod seboj najhujši nered.

V majhnih moralnih učbenikih je vse urejeno, po njihovo je pravičnik srečen na zemlji, zagotovljen mu je uspeh, pravica kraljuje že na tej zemlji. V resnici pa je vse do globine organizirano zato, da krivica vlada na tej zemlji.

Potrebno je živeti le nekaj časa izven zgodovinskih knjig, da občutimo, kako se tisto, kar najbolj pričakujemo, navadno najmanj zgodi, in da se nasprotno zgodi to, kar najmanj pričakujemo.

Resničnost je to, kar je, nikakor pa to, kar razodevajo statistike, kar nam ulovijo znanstvene metode, resničnost torej nikakor ni neka usedlina.

Zgodovina veje, koder hoče. Njena velika perut oplazi, se dotakne in pokosi tiste, ki je ne pričakujejo, ki ne vedo, za kaj gre.

Predvsem gre za to, da si na svojem mestu. To je skrivnost usode, pomembnost vsakega dogodka.

Človek, ki hoče ostati zvest resnici, se mora stalno izneverjati vsem zablodam, ki se javljajo neprestano, zapored in neutrudno.

Kadar sam sebe premagaš, je to najodločnejši in najcelotnejši poraz. Če te premagajo drugi, ne vedo prav, kje naj ti storé zlo. Če pa premagaš sam sebe, veš dobro, kje si moraš z grozotno natančnostjo storiti silo.

Ni greh tisti, ki se najbolj zoperstavlja odrešenju, ampak navada.

Za človeka, ki ima vsaj malce filozofsko pristne misli, pravi problem ni v vprašanju polnosti, ampak praznote, ali bolje praznot. Zato obstaja problem zla, nikakor pa ne problem do-brega.

Ves svet je natlačen z najstarejšimi fizičnimi in metafizičnimi mitologijami.

Kdaj bomo dokončno doživeli ločitev metafizike od države?

Duhovnost živi vedno v obliki časnega.

Edino zanimiva zgodba, ki se je sploh kdaj zgodila, je Ute-lešenje.

Odrešiti se moramo vsi. Vsi moramo priti skupaj pred Boga. Skupaj se mu moramo predstaviti. Ne smemo priti eni brez drugih.

VOJNA ZA NOVO EVROPO

Prvega septembra 1939. so se začele sovražnosti med Nemčijo in Poljsko.

Tretjega septembra 1939. sta napovedali Anglija in Francija Nemčiji vojno.

Sedemnajstega septembra 1939. pa so vkorakale sovjetske čete na poljski državni teritorij.

S tem dejstvom je bila usoda Poljske zapečatenana. Usoda tiste Poljske, ki si je prizadevala, da se v povojni dobi razvije v velesilo na vzhodu z določenimi nameni.

Zemljevid Evrope se je zopet spremenil v obsegu, ki ga je le malokdo pred meseci pričakoval. Pri nas sicer teče življenje mirno, toda mislečemu človeku se postavlja vprašanje brezobzirne analize, ki bi razgrnila usodno tragiko tega konflikta in razjasnila tiste temne točke, ki so postale vzmeti nove velike evropske vojne. Kakor so preprosta in jasna končna dejstva in kakor so besede evropskih državnikov, ki danes odločajo o življenju in smrti milijonov enostavne, se moramo vendar zavedati, da je še vsaka velika vojna imela, kljub svoji navidezni osebnim odgovornosti, svoje skrite vzroke v zapletenih kompleksih človeškega sožitja in da je kljub temu, da so jo sprožila malenkostna dejanja, imela v svojem nadaljnjem poletu, razvoju in koncu dalekosežne posledice v preobrazbi politične, gospodarske in družbene strukture vsega življenja. Vsaka vojna je moralno kvalificirana revolucija. Kakor pa je znano, ima vsaka revolucija svoje globoke psihološke vzroke v celotni strukturi človeških razmerij in enako tudi svoje nujne posledice pri njih preoblikovanju, ko se ta — lahko bi rekli — biološki proces konča.

Po Chamberlainovih besedah se je vojna v Evropi začela na eni strani zaradi obveznosti, ki sta jih imeli Anglija in Francija do Poljske, na drugi strani pa zaradi narodno-socialističnega režima v Nemčiji, ki s svojo nasilno taktiko ruši politično in gospodarsko ravnotežje ustaljenega reda v Evropi. Te besede skušajo pokriti ves obsežen razvoj dogodkov po prvi svetovni vojni, ki so povzročili zamotan razplet na gospodarskem in političnem polju, in vso problematiko, ki je Versailles ni mogel in tudi ni hotel rešiti. (Versailles smo sicer branili, toda branili zato, ker je v prvi vrsti revizionizem postavljajl še krivičnejšo ureditev v Evropi.) V resnici pa so te besede samo plašč, ki pokriva vsa zapletena sožitja na evropskem kontinentu, ki si je poiskalo in si še išče v tej vojni svoje pozitivne rešitve.

Mogoče bi bilo najbolje označiti to evropsko vojno kot borbo angleškega in francoskega statično organiziranega imperialističnega kapitalizma, ki ima velike prednosti, z nemškimi ekspanzivnim kapitalističnim imperializmom, ki si išče novih področij in novih trgov. Gre za ustvarjanje novih gospodarskih kompleksov, novih imperijev, novih protektoratov.

V Evropi, na tem tesnem prostoru, je hotel Versailles urediti zapletene narodnostne razmere na podlagi Wilsonovih točk o samoodločbi narodov. Čeprav se to načelo — kar posebno Slovenci čutimo — ni izvršilo in se tudi v vsej doslednosti ni moglo, je ta nova organizacija Evrope prešla molče predvsem preko njenih gospodarskih vprašanj, da pri tem niti ne omenimo vedno večjih in hujših socialnih nasprotstev med posameznimi razredi. Francoski gospodarski pred-

stavniki danes z velikim razočaranjem ugotavljajo, kako nesmiselno je bilo razbitje velikih predvojnih gospodarskih enot, posebno ko niso poskrbeli za novo in boljšo gospodarsko organizacijo Evrope. Danes prihajajo na dan vse napake, ki jih je delala francoska politika in politika vseh na novo nastalih evropskih držav. To so bile osnovne težave, poleg običajnih težav kapitalističnega sistema, na katerih so rastle in se razvijali vsi nezdravi pojavi povojnega evropskega življenja. Seveda pri tem ni nikakor zmanjševati še drugih postranskih predvsem psiholoških vzmeti, ki so privedle do tega konflikta in ki si v njem tudi iščejo svoje rešitve.

Danes se bije boj dveh kapitalističnih imperializmov. Z zmago enega ali drugega se nam obeta samo rešitev zamisli enega pola, ki hoče sicer urediti razmere v Evropi, — toda na starih težnjah evropskega reda. Pri tem pa ne smemo prezreti, da so bile tudi v prvi svetovni vojni že naprej določene rešitve, toda življenje in ljudstva, ki so se borila na raznih bojiščih, so zahtevala svoje in kljub moči in sistemu je nastalo marsikaj novega.

Tudi danes se že, in to še v veliko večji meri, bije tihi boj na bojišču za svobodnega evropskega človeka, borba za pravilno in pravično narodnostno ureditev evropskega teritorija, borba za novo gospodarsko organizacijo Evrope, za gospodarsko in socialno enakost, človeško dostojanstvo, z eno besedo za tisto novo podobo Evrope in svobodnega življenja na njej, ki so si jo zamislili njeni najboljši predstavniki in za katero je ljudstvo v svojih demokratičnih težnjah že v tolikih bojih in uporih prelivalo svojo kri.

Iz vojne, ki je nastala zaradi usodne naravne zakonitosti, nastaja borba za smiselno ureditev človeških odnosov na evropskem kontinentu.

Prostor, ki je v teku tisočletij z vso ljubeznijo in z vsem sovraštvom razvijal svojo podobo, iskal novih poti in grabil za novimi svetovi in odkritji, stoji danes zopet v boju za najelementarnejša vprašanja o upravičenosti svoje eksistence.

Mogoče gredo naše misli predaleč. Toda ideja nove Evrope se je porodila in tvori tisto skrito komponento v človeških srcih, na katero bi moral vsakdo računati: zamisel nove Evrope, ki bo prinesla vsem različnim narodom svobodo, mir, srečo in blagostanje. Nedeljiva Evropa, samoodločba narodov, smiselna gospodarska ureditev in socialna pravičnost so pogoji takega življenja.

Tudi slovenska usoda je tesno zvezana s tem procesom. Priprave za Versailles in sam Versailles so pokazali našo slabo pripravljenost za take primere. Naše mesto je v Jugoslaviji, ki je v sedanji Evropi nevtralna, toda kljub temu živo zainteresirana na vseh spremembah. Nihče danes ne more vedeti, kako in v koliko se bo odločila usoda o novi Evropi, toda enega se mora zavedati danes vsak Slovenec, da more povzročiti — če nekoliko spremenjeno citiram — največ nepopravljene škode nekemu narodu misel in pričakovanje, da bo dobil svojo svobodo od nekoga v dar.

Spojeni s tem usodnim razvojem moramo svobodno in zavedno prevzeti na sebe odgovornost za slovenski narod, tesno povezani s težnjami in nazori hrvatskega in srbskega naroda.

Jože Zemljak.

SLOVENSKO KMEČKO VPRAŠANJE

Večina slovenskega naroda pripada kmečkemu sloju, ki že desetletje preživlja najtežjo krizo in se bliža danes končnemu propadu. Kljub temu, da je to umiranje kmečkega življa na »rodni grudi« silno važno in resno razdobje v zgodovini slovenskega naroda tako za od-

mirajočo družbo, kakor za one, ki imajo svoj pogled uprt v bodočnost, najdemo v malokaterem drugem važnem vprašanju tako malo zanimanja in resne volje dokopati se do spoznanj, ki zadevajo jedro resničnosti, kakor ravno v slovenskem kmečkem vprašanju. Sele pred leti, ko je bila kriza našega kmeta že na višku, smo zvedeli, da naš kmet hrani na svojem ognjišču večni ogenj, ker nima denarja za vžigalice, in da uživa rdečo živinsko sol, ker nima denarja za kuhinjsko. Do pravega razmotrivanja o resničnem položaju slovenskega kmeta, o vzrokih, ki so ga dovedli v ta položaj, pa se nikakor nismo mogli dokopati. Da je to res, dokazujejo že sami ukrepi, ki so bili podvzeti v »zaščito« in »rešitev« kmeta, ki pa so ga v resnici pahnili samo še v večjo bedo in pospešili njegov propad.

Bili pa so še drugi, ki so v svoji komodnosti naprtili vso krivdo za krizo kmeta enostavno kmečki zaostalosti in gospodarski nesposobnosti. Ta cenena razlaga agrarne krize in strahotno nepoznavanje resničnega položaja, v katerem se nahaja naš kmet, pač jasno kaže na sleherni pomanjkanje resne volje pomagati večini slovenskega naroda.

In vendar bi moral biti vsakomur, ki se je kdaj ozrl z mislijo in s srcem na slovenskega kmeta in pri tem ni iskal svojih posrednih ali neposrednih gospodarskih koristi, razumljiv izrek Jan. Ev. Kreka: »Temeljiti pouk o kmečkih razmerah, dosledni sklepi o vzrokih teh razmer so nam najprej potrebni. Žalibog je to polje najmanj obdelano. Enostranske trditve so zavrle tudi na tem polju resnici pot«.

Z ugotovitvijo, da je ta naloga, ki si jo je naložil pred 40 leti Jan. Ev. Krek, še danes vedno neizpolnjena in je njena rešitev naloga današnje generacije, se je lotil Bratko Ivan v študiji »Gibanje cen in naše kmetijstvo«¹ tistega pojava v slovenskem gospodarstvu, v katerem pridejo najbolj do izraza vsi oni vzroki, ki so dovedli slovensko kmečko gospodarstvo na rob propada. Pod zreliščem gibanja cen nam v tej razpravi odkriva Bratko zapored vzroke razvoja in današnjega položaja slovenskega kmečkega gospodarstva.

1. Racionalizacijo poljedelskih obratov je potrebno najprej omeiniti. Za višino cen kakega pridelka ali izdelka ni vseeno, ali je dotično blago sad dela enega, dveh ali več delavcev, ali pa ga pridelajo s pomočjo strojev, katerih nabavni in vzdrževalni stroški so pri racionalni uporabi mnogo manjši kot stroški za vzdrževanje in ohranitev človeškega produkcijskega faktorja. In če gledamo pod tem zreliščem cene ameriškega in ruskega žita, kjer so, kot navaja Bratko, potrebni za zoranje in pospravitve žita na 1.000 ha polja samo 4 ljudje poleg strojev, pri nas pa za isto delo brez strojev 200 oračev in 2.000 žanjic, je jasno, da bo moral naš kmet v konkurenčnem boju z mnogo naprednejšim ameriškim farmarjem ali ruskim kolhozom podleči. Krivda za to neenako borbo pa ni v duševni zaostalosti in nesposobnosti našega kmeta, resnični vzroki so v majhnih in malenkostnih proizvodnih razmerah naše kmečke posesti, ki raztrgana v njive in njivice ne prenese racionalizacije, ali, kakor pravi Bratko, resničen vzrok je v tem, ker so našemu kmečkemu gospodarstvu prerezane niti razvoja.

2. Splošna gospodarska kriza je udarila tudi našega kmeta, ker je z brezposelnostjo in padanjem narodnega dohodka pahnila večinske sloje človeštva v pomanjkanje in jih s tem onemogočila kot nadaljnje potrošnike naših odvišnih pridelkov.

3. V neposredni zvezi s splošno gospodarsko krizo je poseben pojav agrarne krize, ki temelji v posebnosti kmečke proizvodnje in v njenem

¹ Razprava je izšla kot ponatis iz revije „Obzorja“, I. II. — 1939 in se naroča za ceno 6 din pri upravi „Obzorij“, Maribor, Kopališka 6.

svojskem odnosu do drugih panog gospodarstva. Tako na primer kljub manjši potrošnji proizvodnja ne pada, temveč naravnost narašča in sicer zato, ker kmečka proizvodnja ni tako lahko prilagodljiva trenutnemu gospodarskemu položaju kot industrijska proizvodnja. Z naraščanjem proizvodnje pa se ob zmanjšanem konzumu večajo zaloge, ki tirajo cene kmečkim pridelkom navzdol in agrarna kriza se zaostri.

4. Kakor koli je skušalo svetovno gospodarstvo uiti neugodnim posledicam gospodarske krize, je pomenil »vsak njegov korak nov udarec za slovensko kmetijstvo«. Osamosvojlno gibanje uvoznških držav (Italija, Nemčija, Francija) je zadalo še posebno hud udarec slovenskemu kmetijstvu. »Kajti avtarktične države so najbolj omejevale izvoz tistih produktov, ki jih Slovenija največ izvažata: živino in les.«

5. Industrijske »škarje«. »Nasproti peščici dobro organiziranih kartelov, ki imajo velika denarna sredstva, zveze in rezerve, stoji neorganizirana in neinformirana milijonska množica kmetov, ki mora leto za letom iztisniti iz zemlje čim več, da more kupiti sol in obleko ter plačati davek in anuitete. Posledica je jasna: nesorazmerje cen, ki zaradi monopolne organizacije industrije stalno slabi kmeta, se v krizi še bolj poveča. Čim globlje so krize, tem večji del proizvedene vrednosti mora kmet odstopiti industriji.«

6. Javne dajatve. Slovenski kmet, zlasti srednji in mali, je v primeri s svojimi dohodki silno preobremenjen z javnimi dajatvami. Poleg obdavčitve našega kmečkega gospodarstva z neposrednimi davki, zlasti z zemljarino, ki že zdavnaj ne odgovarja resničnemu donosu kmetij, in poleg ogromnih samoupravnih dajatev, ki imajo svoj globlji vzrok v notranjem političnem položaju, povečajo še posredne dajatve, ki prav tako zadevajo večinskega potrošnika-kmeta, nesorazmerje med cenami kmečkih proizvodov in tovarniških izdelkov.

S tem zaključuje Bratko vrsto svetovnogospodarskih činiteljev, ki imajo odločilen vpliv na cene kmečkih pridelkov in s tem seveda na celotno kmečko gospodarstvo ter prihaja k študiju konkretnih cen v slovenskem gospodarstvu in k študiju konkretnih kmečkih preračunov. Priznati je treba, da je z največjo pridnostjo in skrbnostjo zbiral dotične uradne podatke ter jih primerjal s kmečkimi izkušnjami in kmečkimi preračuni. Preučeval je preračun trdnega kmeta na slovenskem Koroškem, preračun srednjega kmeta s 13 ha zemlje v Slovenskih goricah ter končno dohodke in izdatke malega kmeta na Dolenjskem. Poleg tega pa je še posebej raziskal vlogo, ki jo z ozirom na cene kmečkih pridelkov igrajo posredniki. Pri tem res skrbnem raziskavanju je prišel do naslednjih ugotovitev:

»Trdni kmet pada napoložaj srednjega, srednji kmet se nahaja že skoro v položaju meznega delavca in je v stalnem boju za uravnoteženje preračuna. Srednja kmetija ne more več preživljati številne kmečke družine. Mali kmet živi še slabše življenje kot tovarniški delavec, njegov obstanek je ogrožen tako zaradi pomanjkanja zemlje kakor zaradi pomanjkanja zaslužka. V najtežjih razmerah pa živita kmečki proletariat in kmečka mladina. Med njima vladata brezposelnost in glad.

Istovčasno, ko brezdelje uničuje energije odraslih, pa je šolska mladina preobremenjena z delom... Otroci so pač najcenejša delovna moč. V času, ko zrejo naše kmetije svoje lastne otroke, pa odrasla kmečka mladina zaman išče možnosti zaslužka in možnosti, da si ustvari lasten dom. Domačija vseh rediti ne more, v ožji domovini ni zanje kruha, tujina jim je zaprta. Kam? To gloda po srcih večine kmečkih deklet in fantov. Za vedno številnejši rod, ki stopa v življenje, ni več prostora v našem gospodarstvu, ker so mu prerezane niti razvoja.«

Dobra in skrbna preiskava slovenskega kmečkega gospodarstva nam že sama podaja »dosledne sklepe« o izhodu iz tega položaja.

Resnična, nekapitalistična zadružna organizacija bi nadomestila vsemogočne posrednike pri izmenjavi pridelkov. Razbremenitev srednjih kmetov od javnih dajatev in istočasno davčna oprostitve malih kmetov izpod 5 ha bi zavrla vedno rastoče nesorazmerje med izdatki in dohodki kmečkega gospodarstva. Razlastitev veleposesti in vse nekmečke posesti ter komasacija zemljiške posesti bi ustvarili možnost ustanovitve velikega števila novih kmečkih domov. Osamosvojitve slovenskega gospodarstva izpod tujega političnega območja bi odpravila za slovensko kmečko gospodarstvo toliko škodljivo »žitno« politiko države.

Iz te analize slovenskega kmečkega gospodarstva pa je tudi razvidno, da morejo voditi srednji in mali kmetje ter kmečki proletariat in kmečka mladina uspešen boj za gornje zahteve, zlasti pa še boj za pravo sorazmerje med cenami kmečkih pridelkov in industrijskih izdelkov le v zvezi z delavstvom, ki je na vseh teh vprašanjih prav tako zainteresirano. To pa velja še v večji meri za uspešnost boja za celotni napredek slovenskega kmečkega gospodarstva, katerega nadaljnji razvoj je zastal zaradi zastarelega načina kmečke proizvodnje, ki temelji na majhni, pritlikavi kmečki posesti.

Do vseh teh zaključkov nas vodi Bratkova razprava o »Gibanju cen in našem kmetijstvu«, ki je s tem mnogo prinesla k razjasnitvi glede poti, ki vodijo do izboljšanja položaja kmečkih množic in s tem vsega slovenskega naroda.

J. B-j.

K N J I Ž E V N A P O R O Č I L A

Prešeren 1800—1838. Življenje pesnika in pesmi. Spisal Francé Kidrič. 1938. Natisnjeno v Ljubljani.

Kidričevo delo za Prešernovo biografijo in komentar njegovih pesmi je del slovenske, za literaturo vnete inteligence spremljal z velikim nezaupanjem. Priznali so sicer, da bo Kidrič gotovo izvrstno in povsem zanesljivo reševal biografske, zgodovinske in zunanje oblikovne probleme, ki so v zvezi s Prešernom in njegovo pesmijo, o pesmi sami, o njeni notranji zgradbi in ritmiki, o Prešernovi pesmi kot estetski emanaciji njegove duševnosti pa da bo Kidrič vedel kaj malo povedati. Dvomili so, da bo z metodo, ki jo je sicer uspešno uporabljal ob razkopavanju dokaj suhih in umetniško neplodnih poljan naše starejše literature, mogel kaj opraviti tudi pri pesniku, ki je poleg človeka in pesnika tudi še subtilen lirik. Bili so skoraj užaljeni, da se je Prešerna in njegove pesmi lotil znanstveni pozitivist, ki da mu je pesem že sama po sebi odmaknjena in prikrita. Poudarjali so, da za obravnavanje Prešernove pesmi ni dovolj le literarni zgodovinar, temveč je potreben tudi tenkočuten esteti in skorajda pesnik ali vsaj človek, ki je že sam imel kdaj opravka z umetniškim ustvarjanjem in oblikovanjem. Ob pesmi da je treba kongenialnega podoživljanja, ob njej moraš doživeti ves oni proces, ono duševno stanje, zgrabiti in pretrsti te mora ono razpoloženje, v kakršnem se je pesniku pesem porodila, sicer da boš ob njej stal nem in brez plodnega začudenja. Ta zunanji filološki in zgodovinski študij je res da nujna in neoporečna znanstvena podlaga in sijajna opora lastni intuitivni »neznanstveni« in apriorni introspek-

ciji, a za obravnavanje tako subtilnih estetskih problemov, kot je Prešernova pesem, ne zadostuje. Brez neke čustvene zanesenosti, ob pesmi vzbujene »ekstaze«, brez nekega notranjega ognja, da bo pesem tudi najbolj preciznemu in vestnemu literarnemu zgodovinarju ostala uganka, kajti že Goethe je rekel: »Gedichte sind gemalte Fenster-scheiben« ...

Ko je Prešeren II. izšel, je vzbudil tako zanimanje kot že dolgo ne kaka slovenska znanstvena knjiga. Docela nasprotno si sodbe si mogel slišati o njem: bili so taki, ki so z navdušenjem trdili, da je knjiga sijajna, da se kljub znanstveni akribiji, ki veje iz nje, bere kot leposloven biografski roman, a tudi ljudi z drugačnim prepričanjem si utegnili srečati: trdili so, da nam knjiga Prešernove pesmi ni mnogo približala, da je pisana suhoparno, da rešuje preveč obstranskih problemov, kakor da se hoče Kidrič z njimi reševati, da ni zajela vsega Prešerna, in podobno.

Po vsem tem bi človek pričakoval, da bodo te sodbe zašle tudi v slovenske revije in se zapletle v živahne polemike. A podobno, kot se je zgodilo s prvim delom Kidričevega Prešerna, se dogaja tudi z drugim: kritiki odlašajo in se branijo. Nekje je ovira, preko katere ne morejo.*

Fin est et in kritik v Kidričevem Prešernu II. morda res ne bo našel vsega, kar je od biografije in zlasti komentarja k Prešernovim pesmim pričakoval. Zadovoljil se ne bo že s podrobno kronologijo Prešernovih pesmi, z natančnim in vestnim razborom motivike in zunanje shematike, z naštevanjem in izpisovanjem njegovih metafor in primer, s kopičenjem stanov, ki jih Prešeren v svoji pesmi našteva itd., temveč bo pričakoval zlasti zaključnih estetskoliterarnih sodb, ki mnogokdaj z vsem tem nimajo nobenega opravka, dasi podrobne snovne, jezikovne in stilne analize ne bo zametaval. Vendarle bo tudi tak človek, če bo hotel biti pravičen, moral priznati, da je Prešeren II. zaradi bogastva novih pogledov in osvetljav, biografskih, bibliografskih in kronoloških odkritij in utemeljitev kljub temu impozantno delo, ki bi ga skoraj ne prisodil enemu samemu človeku in bi ga mimo Kidriča pri nas res še komaj kdo zmogel. Z veseljem bo lahko tudi ugotovil, da je Prešeren II. kljub znanstveni preciznosti in vestnosti vendarle mnogo prijetneje pisan kot Kidričeva Zgodovina slovenskega slovstva. Zato ga bo z užitkom prebral tudi v literaturi ne toliko verziran človek. In to je brez dvoma velika in pomembna lastnost znanstvenega dela.

Kidričevo delo je obširno zasnovana biografija in komentar k Prešernovim pesmim. Časovno sega do 1858. leta, torej do onega časa, do katerega je Prešeren že ustvaril veliko večino svojih pesnitev in ki pomeni tudi v osebnem pesnikovem življenju pomemben mejnik, konec Prešernove ljubezni do Julije in ustvarjanja iz misli nanjo. Ta pesnikov življenjski prelom je v resnici prelom, saj je dobil izraza ne le v vsem njegovem življenjskem občutju, temveč tudi v vsebinski in formalni plati njegove pesmi.

Prešernovo življenje in delo do 1858. leta deli Kidrič po osnovnih pesnikovih življenjskih nastojih v štiri pomembna obdobja. Vsakemu od teh je v knjigi posvečeno posebno poglavje. Kidričeva delitev torej ni mehanična, ampak upravičena v razvoju Prešernove osebnosti. K tem štirim poglavjem je avtor priključil še posebno uvodno poglavje »Razgled«, kjer podaja evropsko literarno ozadje, ugotavlja stanje slovenske prerodne miselnosti in razbira značaj in ceno slovenske

* V 7. številki „Dejanja“ se mi je pri oceni Prešerna I. vrnila nerodna pomota. Pred mojo oceno Prešerna I. je namreč že v LZ izšla podrobna in temeljita Ocvirkova kritika, dasi je bila ocena za „Dejanje“ že prej napisana.

posvetne poezije ob Prešernovem rojstvu, obenem pa očrtuje prirojene črte in dispozicije izjemne Prešernove osebnosti.

Podobno pot kakor v tem uvodnem poglavju ubira Kidrič tudi v vseh naslednjih: povsod riše vzporedno s slikanjem Prešernovega življenja in dela tudi stanje sodobne evropske literature kakor tudi delo domačih slovenskih pisateljev in pesnikov.

V poglavju »Gradove svetle zida si v oblake« obravnava Kidrič Prešernovo življenje do 1821. leta, torej njegova otroška in ljudskošolska leta ter njegovo gimnazijsko in licejsko šolanje v Ljubljani. Podrobno preiskuje Prešernov rod in Prešerna na Slovenskem sploh. Zasleduje vse one momente, ki so kakor koli že mogli vplivati na razvoj in rast Prešernove osebnosti. Ugotavlja, da je v teh letih Prešernova prerodna zavest bila zaradi posebnih prirojenih in privzgojenih črt v njegovem značaju še neznatna, o kakem slovenskem pesnikovanju v tej dobi pa še ni sledu. Obenem s tem obravnava še mnogo drugih vprašanj.

V poglavju »Ko bi bil od konca to vedel, kar zdaj vem« popisuje Kidrič Prešernova dunajska leta, njegovo borbo za gmotno pozicijo in njegovo duhovno rast. Prešeren se je v tem času razvil v izrazitega fragajsta, vendarle kakega borbenega odpora do tradicionalne vere ni čutil. Obenem s tem se je v njem razvila že tudi močnejša prerodna zavest, izvirajoča iz spoznanja njegovega pesniškega poslanstva. Tej dobi pripadajo prve ohranjene Prešernove slovenske pesmi, ki jim Kidrič razbira motive in občutja ter določa formo. Za vse je značilna bolj ali manj izrazita indigniranost na dekleta, kot usedlina osebnih pesnikovih erotičnih doživetij.

V naslednjem poglavju: »Kjer hodi, mu je s trnjem pot posuta«, je Kidrič zajel prva Prešernova službena leta v Ljubljani (do 1833). Najprej podaja zanimivo in nad vse prijetno pisano, v podrobnosti posegajočo sliko tedanje Ljubljane ter duhovnega in gmotnega življenja v njej. Poglavje sodi brez dvoma med najlepša poglavja v knjigi. Kidrič nato podrobno opisuje Prešernovo telesno in duhovno strukturo, stika z njegovimi lahkotnimi ljubeznimi in ljubnicami, opisuje njegovo borbo za dostojno življenjsko pozicijo, razbira vzroke njegovih neuspehov in slabo opravljenega advokatskega izpita in slika neugodne vplive na Prešernovo življenjsko občutje. Zanimivo obravnava Prešernovo ustvarjanje v tej dobi, ki je že vse v znamenju prerodnih dolžnosti.

Pod vplivom Čopovega literarnega mentorstva se je Prešeren odločil, da udomači Slovencem čim več evropskih literarnih form in tako z ustvaritvijo slovenske posvetne poezije izpolni svojo prerodno nalogo. Ton Prešernovih pesnitev te dobe ni še usodno pesimističen, temveč variira med trenutnim občutjem in podedovanimi nagnjenji. Kidrič vzporedno riše vzrok in rast posameznih pesniških form in njih Prešernovo prilagoditev, obenem pa ocenjuje in tehta pomen Čopovega literarnega mentorstva.

Najbogatejše in obenem tudi najzanimivejše je zadnje poglavje v knjigi: »Vse misli zvirajo 'z ljubézni êne« (183—51838), kjer Kidrič obravnava Julijino dobo v Prešernovem življenju. Podrobno razbira rast Prešernove ljubezni, ki je prva njegova elementarna ljubezen. Podrobno kakor v prejšnjih poglavjih tudi tu rešuje probleme, ki so v zvezi s pesniško formo, motiviko in občutjem pesmi te dobe. Nad vse zanimivo obravnava dvojje slovenskih literarnih borb, ki je vanju tudi Prešeren aktivno posegel: boj s cenzuro za 4. zvezek »Čbelice« in abecedno vojsko, ki se je razvila v boj za nove umetnostne poglede. Obenem s tem rešuje avtor še mnogo drugih vprašanj, kakor Prešernov odnos do Čbeličarjev, do Korytka, Vraza, ilirizma, Prešeren in matematična arhitektonika, Prešernov odnos do narodne pesmi itd., itd.

Tipična oblika te dobe v Prešernovem ustvarjanju je sonet, v vsebinskem pogledu pa ljubezenska izpoved Juliji, resignacija in literarna satira.

Kidričev Prešeren II. je knjiga, ki je slovensko prešernoslovje postavila za desetletja naprej in ovrгла marsikatero že ustaljeno sodbo. Zato bo ostala temelj vsemu bodočemu prešernoslovskemu delu.

Tine Logar.

Izbrane poezije Simona Gregorčiča. V Ljubljani 1939 pri Akademski založbi. Izbral in skrb za besedilo je imel Avgust Pirjevec. 188 str.

Gregorčičevo delo je poleg Prešernovega doživelo med vsemi našimi klasiki menda največ izdaj. Tudi v vrsti miniaturnih knjižic Akademске založbe je — slučajno ali neslučajno — Prešernu sledil prav »goriški slavček«. V kratkem času in na omejenem prostoru se ne morem spuščati v podrobnosti urednikovega dela. Vsekakor je imel to pot urednik lažje delo. Gregorčičev jezik nam še ni časovno tako zelo odmaknjen, da bi bil potreben več kakor samo nekaterih nebitvenih pravopisnih korektur. Že zaradi obširnosti Gregorčičevega pesniškega dela pa tudi zaradi zelo različne vrednosti posameznih pesmi je bilo prvo delo izbiranje. Ureditvev pesmi je lahko zelo svobodna in subjektivna, ne da bi mogla bistveno škoditi dobremu vtisu, ki ga napravlja Gregorčičevo delo bolj po posameznih pesmih kakor pa po celoti. Gregorčič sam tudi ni v nobeni svoji knjigi zgradil take obvezujoče, organske, notranje smiselne celote kakor Prešeren v svojih Poezijah, ampak jih je razvrstil večinoma kar kronološko. V Medvedovi mohorski izdaji iz leta 1908. se vrste pesmi brez pravega reda. Pirjevec je v tej novi ljudski izdaji uredil pesmi po vsebini v več oddelkov in uvrstil med nje Oražmove risbe. Za uvodno pesmijo »Moje gosli«, v kateri Gregorčič alegorično izpoveduje bistvo svoje pesmi, se vrste najprej pesmi z erotično motiviko. Njegova skrita erotična bolečina se odraža v njih po večini v zastrti obliki, naravnost jo izpove pesnik le v tistih pesmih iz zapuščine, ki so tu prvič uvrščene v knjižno izdajo. Naslednji oddelek tvorijo domoljubne pesmi, ki gotovo spadajo med njegove najbolj značilne. Sredino knjižice zavzemajo izpovedne pesmi vseh vrst od miselno čustvenih, ki z neprisiljeno didaktiko izražajo njegovo življenjsko filozofijo, do tistih, v katerih prihaja neposredno do izraza njegova osebna in duhovniška tragika. Sledi še njegova lirično pobarvana epska poezija in končno nekaj elegičnih prigodnic prijateljem. To ureditev je treba šele razbrati, ker ni docela jasna, zlasti v sredini se motivi prelivajo. Pregljava prav tako na snovnih motivih sloneča, a jasnejša in doslednejša razdelitev v rodoljubne, miselno čustvene ali razmišljajoče, osebno izpovedne in lirično epične je bolj po mojem okusu. Vendar daje tudi Pirjevčeva knjižica dojem dovolj organsko zaokrožene celote. Tudi izbor je dober, nobena značilna pesem ni bila prezrta. Od dodanih pesmi, ki jih kot novost te izdaje našteva opomba na str. 185—186, bi prvi dve iz Zvona 1870 brez škode odpadli. Proti uvrstitvi ostalih ne ugovarjam, čeprav ne prinašajo bistveno novih črt v Gregorčičevo fiziognomijo, razen onih intimnih iz zapuščine. Pa tudi te so na mestu bolj zaradi osvetlitve pesnikove osebnosti tudi s te strani, ki so jo doslej nekateri zamolčevali, kakor zaradi izredne pesniške cene.

Knjižica tako po vsebinski strani kakor tudi po lični zunanji obliki popolnoma ustreza svojemu namenu. Založnikova iniciativa pri publiciranju takih ljudskih žepnih izdaj naših pesnikov, ki Slovence lahko spremljajo povsod, zasluži vse priznanje. Zaradi jasnosti pa je treba pripomniti, da take izdaje ne morejo nadomestiti šolskih komentiranih. Tega ne poudarjam zaradi Gregorčiča, kjer je problem zadovoljivo rešen z dvema vzporednima izdajama: šolsko Pregljevo v 1. zvezku

Cvetja in Pirjevčevo za najširše ljudske sloje, temveč predvsem zato, ker sem prepričan, da bomo tudi poleg Pirjevčevega miniaturnega Prešerna, ki je v nekaj mesecih doživel že drugi natis, morali misliti slej ko prej na temeljito komentiranega šolskega Prešerna.

Vlado Novak.

Emanuel Kolman, V svetlobah in sencah. Jesenice 1959. Strani 71.

Kolmanovo ime si srečaval že nekaj let v nekaterih listih. Pozornosti ni zbudilo. Tudi preprosta zbirka ni naletela na odmev. Vendar delo, ki res nima posrečenega in tudi ne izvirnega naslova, ni brez zanimivosti. Napisal ga je železniški uradnik na Gorenjskem, človek z zelo občutljivo, nežno dušo, ki se kaže zlasti v veliki navezanosti na mater. Pesmi materi so tudi njegove najboljše stvari, najbolj občutene in najbolj stvarne. Preveva jih kakor večino žalostna osnova, prav tako pa jih označuje velika odmaknjenost od sveta in religioznost. To razodevajo tudi pesmi dekletu, še bolj pa tiste, ki so motivno religiozne. V Kolmanovih pesmih je mnogo lepobesedja, verbalizma, mnogo naivnosti in sentimentalizma, ki ne razodeva prevelike razvitosti. Poleg oblik gazele, soneta, trioleta so zanimivi nekateri rekviziti iz časa našega ekspresionizma. Zanimivi zaradi tega, ker nam vnovič kažejo, kako dolgo se obdrži manira pri epigonih, dasi je lep čas, odkar so jo vzorniki opustili. Taki rekviziti, ki spominjajo na Antona in Franceta Vodnika in njune vrstnike, so bela bridkost, beli dnevi, beli glasovi, bela sreča, bela omama, sinji dnevi, sinja vrata, za teboj trpim na večerno stran in še nekaj takega.

Lino Legiša.

Vekoslav Bučar, Politička istorija Slovenačke. Biblioteka Politike. Politika A. D., 1959, str. 118, v cirilici.

Med desetorico knjižic, ki jih je izdala v letošnjem poletju založba beograjske Politike o različnih političnozgodovinskih vprašanjih vseh treh jugoslovanskih narodov, je izšlo tudi Bučarjevo delce kot edini zastopnik slovenskih problemov. Slovenska politična zgodovina je doslej še vedno naravnost mačehovsko revna na vztrajnih delavcih za njen napredek. Obsežnega teksta o njeni celoti sploh še nimamo, pa tudi pregledov ni dovolj — nekaj poglavij v različnih zgodovinah Jugoslovancev ali v zgodovinah Slovencev, od katerih se po obsežnejši in samostojni, na virih sloneči obdelavi odlikuje samo Malovo še nedokončano delo, in končno, najboljše kar imamo doslej, Lončarjevo Politično življenje Slovencev. O posameznih pokrajinah, posameznih razdobjih in posameznih strankah ali strankarjih smo sicer že bolje poučeni, a tudi tu so še občutne pomanjkljivosti v obdelavi vprašanj in še občutljivejše skoraj neobdelane vrzeli. Potrebno se mi je zdelo poudariti vse to, ker nam to stanje znanstvenega dela najodločneje kaže, da se stavijo kompilaciji slovenske politične zgodovine, sestavljeni na podlagi same literature, na pot v resnici nepremagljive ovire.

Na drugi strani pa je treba posebej poudariti važnost dela, kakor je Bučarjevo, ker je to delo danes za Srbe odločujoči politični obvestitelj, poleg kratkih pregledov v Narodni Enciklopediji in v Slovenački edini laže dostopen vir o naši preteklosti. Prav za dela s takim značajem zrastejo zelo težke naloge. Bučarjevo delo bi moralo izhajati vsekoli iz najdoslednejšega slovenskega narodnega stališča, podati bi moralo čim več v resnici važnega gradiva, izrisati bi moralo na pregleden način osnovna gibalna in osnovne črte našega političnega življenja, vse bi pa moralo sloneti na najstrožji objektivnosti.

Bučar je v svojem delu v uvodu kratko podal sedanji položaj Slovencev (pri tem je število strnjeno naseljenih Slovencev zmanjšal za okrog 200.000, za prav toliko je zmanjšal število slovenskih izseljencev, na okrog 100.000 v jugoslovanski diaspori živečih rojakov je pa sploh

pozabil), potem pa prav kratko na nekaj straneh podal glavna dejstva slovenskega zgodovinskega razvoja od naselitve do marčne revolucije. Tu se začneja drugi del knjige, v vsebinskem pogledu namreč, v katerem avtor dokaj podrobno razčlenjuje slovenski politični razvoj od 1848 do 1938. Zlasti v oddelku o bojih za osvoboditev je podal Bučar nekatere zanimive podrobnosti o delu dr. N. Zupaniča in Jugoslovanskega odbora. Končno sta dodani še posebni poglavji o življenju koroških Slovencev in Slovencev in Italiji po svetovni vojski.

Knjižica žal v zelo majhni meri zadovoljuje zahteve, ki jih ima informativno delo o slovenski politični zgodovini. Delo niti ne sloni na slovenskem narodnem, marveč na jugoslovanskem in liberalnem strankarskem stališču, niti se ne odlikuje po dobri izbiri važnega od nevažnega (marsikje podaja sicer zanimive podatke o jugoslovanskem gibanju pred svetovno vojno, ki pa so povsem obrobne pomena, nasprotno pa na primer niti z besedo ne omenja demokratizacije slovenskega političnega življenja, ko je Krek kot prvi organiziral dotlej od vseh zanemarjeno slovensko množico). Podobe osnovnih gibal in črt slovenske politične zgodovine se Bučar sploh ni lotil, prav tako se marsikje kažejo njegove ostale trditve kot zelo malo objektivne (tu se je pač uveljavila stara klerikalno-liberalna miselnost, mesto slovenske narodne, kar seveda ni moglo ostati brez posledic). Naj sklenem te dovolj težke očitke z opozorilom, da kaže tudi razdelitev politične zgodovine pri Bučarju na to, da se ni dovolj poglobil v snov: mesto temeljne razmejitev, ki nam jo kaže razvoj slovenske politike po Mahničevem nastopu, si je izbral za ločilnico okroglo številko 1900, ki v strukturi slovenske politike nič ne pomeni. Tako moramo reči, da nam je Bučarjevo delo pustilo marsikako željo neizpolnjeno kljub vsemu veselju, da so dobili Srbi vsaj skromno podobo zadnjih devetdesetih let slovenske preteklosti in da bodo mogli po marsikaterih podatkih v njej ugotoviti, da slovenska svoboda niti od daleč ni tako izključno srbska zasluga, kakor se tam na jugu marsikdaj misli. Če primerjam Lončarjevo delo, napisano ob podobni priliki za Čehe, z Bučarjevim, ne morem zatreti obžalovanja, da ni izšel mesto kompilatoričnega Bučarjevega spisa za povojno dobo dopolnjeni prevod Lončarjevega dela, ki ga odlikuje zgradba na prvih virih in tista najvišja vrednost zgodovinskega spisa — popolna objektivnost.

Bogo Grafenauer.

Popravek

V zadnjih letih slovenska založništva pozabljajo na dolžnost, obveščati javnost o svojem delu in o svojih izdajateljskih načrtih. To povzroča neprestano nevarnost za majhne netočnosti v poročanju. Tako sem bil po izidu članka »Zapiski o slovenskih klasikih« opozorjen, da ima Jugoslovanska knjigarna trdno voljo nadaljevati obe izdaji, ki jih zanjo urejuje dr. Slodnjak. Nadaljnji zvezek Erjavca se že tiska in tudi en zvezek Levstika pojde kmalu v tiskarno. Objava tega dejstva maj popravi moje trditve o usodi obeh izdaj. Bojazen, da bosta tudi ti dve izdaji po zgledu mnogih drugih ostali nedokončani, pa mi morejo pregnati samo izdane knjige obeh mojstrov slovenske besede, ki bi jih rad kmalu bral.

V Ljubljani 17. oktobra 1939.

Vlado Novak.

SEKSUALNI PROBLEM

Francoski krščanski filozofi so v založbi »Présences« izdali zelo dobro prirejeno kolektivno delo o seksualnih problemih. Skušali so to važno vprašanje osvetliti od vseh strani in pokazati njegovo pravo veličino. Hrvaška založba »Istina i život«, ki se nam je prav lepo predstavila že s svojo prvo knjigo — prevodom francoske zbirke razprav »Komunizem in kristjani« — je izdala prevod tega pomembnega dela.¹ Uvod mu je napisal član francoske akademije Jacques de Lacretelle, ki postavlja problem v najbolj širokem obrisu.

Zbornik razpravlja v prvem delu predvsem o razmerju spolnega življenja do osebe. André Berge, ki je po svoji knjigi »Education familiale« naravnost poklican, da razpravlja o tem vprašanju, razlaga položaj otroka pred seksualnim problemom; Xavier de Lignac, ki je sodelavec personalističnega pokreta »Orde Nouveau«, prinaša svoja opazovanja o vlogi spolnega življenja pri pojmovanju osebnosti. Ker je v knjigi večkrat nujno omenjen Freud in njegova šola, se je uredništvu zdelo neobhodno potrebno, da psihoanalitik — Theo Chentrier — razloži in prikaže freudovsko gledanje na spolno življenje in osebnost, brez ozira na vse ono, kar tudi ostali avtorji v knjigi govorijo o Freudu. Nato Tristan de Athayde, psiholog iz Brazilije, razpravlja o evgeničnih principih in njihovih zablodah.

V drugem delu so zbrane predvsem razprave o moralnem zorišču in o zakonih, ki se jim mora spolni nagon podvreči. O njih razpravljata dva duhovnika: o Monchanin in R. P. Lavand kot človeka širokega razgleda in trdnega prepričanja.

Seksualno življenje pa ni samo del individualnega življenja, temveč zavzema važno vlogo tudi v družabnem življenju. Kakšna je njegova vloga tam? Ali ima tudi v družbi nagon svoje mesto in kakšno? Pierre-Henri Simon razpravlja o tem delu vprašanja z ozirom na zakon, a zdravnik René Biot z ozirom na prostitucijo.

Po vsem tem pa se je treba dvigniti še višje. Ker je spolno življenje sestavni del človeka, ima gotovo svoje mesto in vlogo tudi v tistem, kar je v človeku najvišje. »Tudi spiritualnost sama je nagon-ska«, je dejal Péguy. Zato nam Gustave Thibon razloži, kako vplivajo seksualni dojmi na duhovno razpoloženje človeka; pastor Roland de Purry vzporeja zemeljsko ljubezen z ljubeznijo do Boga; veliki nemški filozof Peter Wust nam dokazuje, da je žena ustvarjena za posebno metafizično poslanstvo in je daleč od tega, da bi bila samo sredstvo za uživanje. Končno Maurice Zundel prikazuje s krščanskega zorišča ljubezen kot zakrament.

Zdi se, da vlada današnjemu času živalska nrav. Ali ni naravnost prava dolžnost humanista, da išče ravnotežje med onim, kar je v spolnem življenju upravičenega, in med tem, kar v človekovi biti prekaša nagon in dà spoznanju njegovo pravo misel in vsebino?

Daniel-Rops skuša v svoji razpravi »Poživičen sodba o svet«, s katero končuje zbirko, obseči misli vseh avtorjev.

Veličastvo seksualnega nagona se javlja tako, da se človeku predstavlja v tem, kar je v njem najvišjega in najnižjega. V njem se do tragike izraža osnovni dualizem naše narave. Metafizika utelešenja zre v človeku duhovno vsajenost, povezano s seksualnim nagonom. Silna moč nagona v telesu živih bitij, ta skrivnostna sila, ki žene

¹) Naroča se na naslov: Jeronim Malinar, Zagreb, Trg Kralja Tomislava 21.

žival, da z uživanjem nadaljuje svojo bit tudi preko bolečine, je preveč tesno povezana z življenjskim elanom, da bi v njem ne mogli zreti roke Stvarnikove.

Zato pa mora vsako resnično pojmovanje človeka dajati pravo mesto spolnemu nagonu, kakor tudi vsem ostalim nagonom. Dajati mu moramo morda še več prostora kakor kateremu koli drugemu nagonu, kajti, če naj imata nagona jesti in piti — katerima Očenaš priznava veliko pomembnost — nalogo ohraniti individualno življenje, prerašča spolni nagon neposredne egoistične namene, kajti mož in žena se po njem udejstvujeta v cilju, ki zelo daleč prehaja minljivo vrednost njiju samih.

Cisto gotovo ni samo slučaj, da se od vseh pojavov, ki uravnavajo človekovo telo, pojavi iz seksualnega področja najbolj točno pokoravajo kozmološkim vplivom; in zdi se, da jih najbolj uravnavajo sile, ki spajajo človekovo telo s celotnim vesirjem. Spolni ciklus je razdelil človekovo življenje in zaznamoval njegove dobe: vsak del življenja ima svoje posebno spolno obeležje. V prvem ciklu se nahaja drugi, sezonski, kateri človeškemu življenju нареkuje določen ritem, ki nas zelo spominja na ritem živalskega parjenja. Končno še tretji, mesečni ciklus, (ki se po zatrevanju nekaterih zdravnikov popolnoma različno od žene pojavlja tudi pri možu) ki podreja organizme neki periodičnosti, ki so jo poleg ljudske modrosti še drugi vzporedili z revolucijami v zvezdnem svetu.

To je važno predvsem za ženo. Njen organizem, ki je prevzel večjo in težjo vlogo v obnavljanju rodu, je vse bolj prepojen s seksualnostjo, ki je mnogo manj lokalizirana kot pri možu, pa je morda vplivnejša kot pri njem. Vpliv seksualnih sprememb na značaj, čustvovanje in na najglobljo psihologijo ženske narave je splošno znan, vseeno če govorimo o mesečnem ritmu ali pa o onem, po katerem se razvijajo posamezni deli življenja.

Med spolom in življenjem, med nagonom in bivanjem človeka v svetu, je zelo tesna zveza. Prav nič ni treba potrjevati znamenitih Nietzschejevih besed: »Sila in narava človekove seksualnosti segata v najvišje vrhove njegovega duha«. Toda to nikakor ne more pomeniti, kakor so to nekateri često mislili, da je seksualnost vzrok teh vrhov duha. Vso kritiko freudizma moremo združiti v zelo enostavni razliki med glagoloma *s o d e l o v a t i* in *p o v z r o č a t i*. Kri, ki teče po naših žilah, prihaja do možganov in brez rdečih krvnih teles v tej tekočini bi se ne mogla vzbuditi nobena misel. Vendar pa prisotnost krvi ne povzroča in ne oblikuje misli.

O spolnem nagonu, kakor o vsem, kar je človeku bistveno, lahko rečemo, da ima svoj del v veličastni simfoniji celotnega bitja. Brez njega ni človeka, ali je pa nepopoln. Zmanjšati njegovo vlogo, bi se reklo potrjevati onečaščenja in rušiti ravnotežje, ki se v vsem procesu jasno izraža v duševni in telesni nepravilnosti. Naravno in pravilno je, da daje spolni nagon svojo barvo vsemu, kar življenje izraža, kar je od njega odvisno in po čemer ureja svoje zemeljsko življenje: v umetnosti in družbi, kulturi in zasebnemu življenju, kajti vse to več ali manj zavisi od smisla, ki ga človek daje spolnemu nagonu v svojem življenju. Toda kakor vse, kar pripada človeku, mora tudi on najti svoje pravo mesto v celotnem ravnotežju. Seksualnost je v človeku vedno razdeljena med to, kar v njem teži h končnemu človekovemu cilju, in med tisto, kar dopušča privlačnost egoističnega užitka, — giblje se med agoničnim in hedoničnim nagonom. Menjava manj človeškega in bolj človeškega je neprestana, tako da je izbira vedno mogoča. Zato se zdi, da je prelom tega ravnotežja ena največjih nevarnosti za ravnotežje življenja in za razvoj kulture.

M. K. V.

DROBNA POROČILA O KNJIGAH

Cardinal Verdier: Die Kirche und die soziale Frage. Europa Verlag, Zürich 1959.

Dovolj je po svetu apologetičnih sestavkov, brošur in knjig o navedenem vprašanju, malo pa je stvarnih in odkritih razprav, čeprav je merodajno katoliško stališče do socialnega vprašanja vedno vzbujalo zanimanje, posebno če je združeno s stališčem do vprašanja o duhovni in politični svobodi modernega človeka, kakor v tej knjigi pariškega nadškofa, ki uživa med vodilnimi in aktivnimi cerkvenimi krogi posebno avtoriteto. Pričujoči prevod njegovega zadnjega dela obsega dostavek »O brambi človečanskih pravic«.

Valentin Giterman: Die historische Tragik der sozialistischen Idee. Verlag Oprecht, Zürich 1959.

Sleherna ideja, ki začne dejansko vplivati na človeško družbo, se neizbežno zaplete v fazo duhovno-zgodovinske tragike, pride v dialektično nasprotje s samo seboj in postavi na mesto že rešenih problemov novo problematiko. Kakor se je zgodilo z vsemi velikimi idejami v človeštvu, tako se dogaja z idejo socializma.

Pisatelj znanstveno razlaga pretres, ki ga je socialistična misel doživela, ko so se sčasoma pokazale teoretične slabosti in praktične ovire. Zato analizira najprej kulturno-filozofska vprašanja socialistične misli, njena notranja nasprotja in programske zmotе; v drugem, zgodovinskem delu razgrne socialistično izkustvo v Rusiji in Nemčiji, nazadnje pa konča z vero v nov, obnovljen socializem.

Miles: Deutschlands Kriegsbereitschaft und Kriegsaussichten. Europa Verlag, Zürich 1959.

Delo je bilo napisano nekaj tednov pred vojno, vendar je zdaj, po prvih tednih vojne, na svoji vrednosti pridobilo, kajti sestavljeno je sintetično, hkrati iz geopolitičnega, gospodarskega in strateškega vidika. Tako odpira pogled v literaturo nemških načrtov, razgrinja mnenja nemških strokovnjakov o tako imenovani bliskoviti vojni, o prehrani, o položaju nemške vojne industrije, o pomenu olja in ostalih surovin; razen tega daje dokaj določno podobo današnjih nemških financ ter jih primerja z onimi iz leta 1914. Povsod so koristno navedena tudi avtoritativna mnenja, ki dajejo rezultatu knjige poseben pomen.

Dr. Otto Strasser: Europa von Morgen. Weltwoche-Verlag, Zürich 1959.

Znani nemški politični pisatelj — bivši socialist in nacionalist — je v tem delu začrtal obrise nove Evrope, kakor si jo je predstavljal T. G. Masaryk v svojih spisih in izpovedih. Posrečilo se mu je ne le podati politični nauk velikega češkega misleca, ampak tudi utrditi spoznanje, da nas ravno Masarykove ideje lahko povedejo v novi, harmonični red človeštva. V ta namen podaja jasno izoblikovane Masarykove sodbe o globoki duševni, duhovni in gospodarski krizi evropskega človeka in njihovo rešitev. Ta rešitev pa ni nič več in nič manj od obnove Evrope s pomočjo celotne revolucije. Celotna je ta revolucija zato, ker zanika končne ekstremizme in ker postavlja za svoj smoter harmonizacijo človeka in življenja. »Odločiti se moramo za koncentrično izboljšanje na vseh področjih mišljenja in delovanja.«

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

*

OBREŠTUJEMO
VLOGE NAJUGOD-
NEJE (DO 5%) —
OPRAVLJAMO VSE
POSLE DENAR-
NIH ZAVODOV

*

LJUBLJANA
MARIBOR
CELJE
KOČEVJE

*

DAJEMO CENENA
POSOJILA VSAKE
VRSTE. KUPUJE-
MO, PRODAJAMO
IN POSOJUJEMO
VREDN. PAPIRJE

VRBIMO NA SUBSKRIPCIJO

ZBORNIKA PREDAVANJ

AKADEMSKEGA KULTURNO-SOCIALNEGA
TEDNA V BOHINJU

OBSEG OKOLI 160 STRANI. — SUBSKRIPCIJSKA CENA 30 DIN

SUBSKRIPCIJE NA NASLOV:

S. K. A. D. ZARJA — MIKLOŠIČEVA 5

ZADRUŽNA TISKARNA V LJUBLJANI

TYRŠEVA CESTA 17

SE PRIPOROČA ZA IZDELAVO VSAKOVRSNIH TISKOVIN